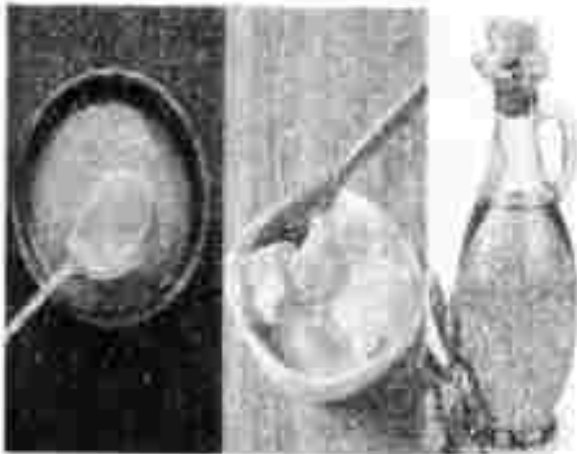




आयुर्वेद औषधि संहिता भाग-३
(स्नेह कल्पना),
२०८१



भाग्यती प्रदेश सरकार
स्वास्थ्य विभाग

आयुर्वेद औषधि उत्पादन केन्द्र
रत्नगर-१, धितावन



Handwritten signature

Handwritten signature

Handwritten signature

Handwritten signature
पंच सचिव



विषय सूची

क. तेल कल्पना

१. इरिमेदादि तेल (Irimedaadi Tela)	२
२. कर्पूर तेल (Karpura Tela)	४
३. कासीसादि तेल (Kasisaadi Tela)	५
४. क्षीरबला तेल (Ksheerabala Tela)	७
५. जाल्यादि तेल (Jalyaadi Tela)	८
६. तिल तेल (Tila Tela)	१०
७. दशमूल तेल (Dashamoola Tela)	११
८. बला तेल (Bala Tela)	१३
९. बिल्व तेल (Bilva Tela)	१६
१०. मरिच्यादि तेल (Marichyaadi Tela)	१७
११. महानारायण तेल (Mahaanarayana Tela)	१९
१२. महामाष तेल (Mahaamaasha Tela)	२१
१३. लवङ्ग तेल (Lawanga Tela)	२३
१४. वातारी तेल (Vaataari Tela)	२७
१५. शड् बिन्दु तेल (Shadbindu Tela)	२८
१६. सर्षप तेल (Sarshapa Tela)	३०
१७. सैन्धवादि तेल (Saindhavaadi Tela)	३१
१८. सोमराजी तेल (Somraaji Tela)	३३
१९. हिङ्गवादि तेल (Hingwaadi Tela)	३५

ख. घृत कल्पना

२०. कुमारकल्याण घृत (Kumaarkalyaana Ghrita)	३६
२१. त्रिफला घृत (Triphalaa Ghrita)	३८
२२. पञ्चगव्य घृत (Panchagavya Ghrita)	४०
२३. पञ्चतक्त घृत (Panchatikta Ghrita)	४१
२४. फल घृत (Phala Ghrita)	४३
२५. ब्राह्मी घृत (Braahmi Ghrita)	४४

ग. अनुसूची

Annex 1. Analytical Specifications for Sneha Kalpana (Medicated Oils)	४८
Annex 2. Analytical Specifications for Sneha Kalpana (Medicated Ghee)	४०

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]





अनुसूची ३. गैरिक शोधन	५२
अनुसूची ४. जयपाल शोधन	५३
अनुसूची ५. मन:शिला शोधन	५४
अनुसूची ६. लाजली शोधन	५४
अनुसूची ७. कत्तनाम शोधन	५६
अनुसूची ८. हरताल शोधन	५७
अनुसूची ९. त्रिहु शोधन	५८
अनुसूची १०. स्वरस कल्पना	५९
अनुसूची ११. कल्क कल्पना	६०
अनुसूची १२. कवाथ कल्पना	६१
अनुसूची १३. तिम कल्पना	६२
अनुसूची १४. स्नेहपाक परीक्षा	६३
अनुसूची १५. तिल तेल मूर्च्छना	६४
अनुसूची १६. सर्प तेल मूर्च्छना	६६
अनुसूची १७. बातारी तेल मूर्च्छना	६७
अनुसूची १८. धृत मूर्च्छना	६९
अनुसूची १९. गोमय रस	७०
अनुसूची २०. स्नेह कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जडिबुटी)	७१
अनुसूची २१. स्नेह कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जान्नाब)	७३
अनुसूची २२. स्नेह कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (पारिव)	७८
घ. ग्रन्थ सूची	७९






श्री काठमाडौं राज्य
राज्य


सा.सु प्रमुख सचिव





क. तेल कल्पना

[Handwritten signature]

[Handwritten initials]

[Handwritten initials]

[Handwritten signature]
यशो ब्रह्मरक्षक संस्थान
राज्य

[Handwritten signature]
फा.सु प्रमुख सचिव





१. इरिमेदादि तेल (Irimedādi Tēla)

इरिमेदत्वक्पलशतमभिनवमाषोव्य खण्डशः कृत्वा । तोषाहकैचतुर्भिर्निष्काच्य चतुर्घोशोपेण ॥
क्वाथेन तेन मतिमांस्तैलस्यार्द्धादकं शनैर्बिभवेत् । कन्करदासमारौर्मिष्ठालोघ्रमधुकानाम् ॥
इरिमेदखदिरकटुफललाधान्यघोघ्रमुस्तसूक्ष्मैला । कर्पूरागुरुपद्मकतकङ्केशोलजातीकलानाम् ॥
पतङ्गकोपनीरकचराङ्गबकुसुमशतकीनाम् । सिद्धं भित्तित्थिदध्यादिद मुखोत्पेषु रोगेषु ॥
परिशीर्षदन्तविदधिशिरीरशीताददन्तहर्षेषु । कुमिदन्तदालानभलितप्रदृष्टमांसावशीर्षेषु ॥
मुखदोर्गन्धेषु कार्यं प्रागुक्तेष्वामेषु तैलमिदम् ॥

श्रीगणेशाय नमः । मुखरोगाधिकार १२१-१२३

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesame oil		१२०	१००

क्वाथ घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	इरिमेद	Acacia farnesiana Willd.	त्वक्	५००	१००
२.	जल	Water		१०२४	

कन्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	मत्सिष्ठा	Rubia cordifolia Linn.	मूल	१	४.७६
२.	सोष्ट	Symplocos racemosa Roxb.	त्वक्	१	४.७६
३.	यस्तिमधु	Glycyrrhiza glabra Linn.	काण्ड र मूल	१	४.७६
४.	इरिमेद	Acacia farnesiana Willd.	त्वक्	१	४.७६
५.	खदिर	Acacia catechu (Linn. f.) Willd.	काण्डसार	१	४.७६
६.	कटुफल	Myrica esculenta Buch. Ham. ex D. Don	त्वक्	१	४.७६
७.	लाक्षा	Laccifer lacca Cockerell	लाक्षा	१	४.७६
८.	बट	Ficus bengalensis Linn.	त्वक्	१	४.७६
९.	मुस्तक	Cyperus rotundus Linn.	कन्द	१	४.७६
१०.	एला	Elettaria cardamomum (Linn.) Metan.	फल	१	४.७६
११.	अमृक	Aquilaria agallocha Roxb.	काण्डसार	१	४.७६
१२.	पञ्चक*	Prunus cerasoides D. Don	त्वक्	१	४.७६
१३.	तखड़	Syzygium aromaticum (Linn.) Merr. & L. M. Per.	पुष्प कलिका	१	४.७६
१४.	कडोला	Piper cubeba Linn. f.	फल	१	४.७६

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
मुख्य सहायक सचिव
केंद्र

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव





१४.	जलीफल	<i>Myristica fragrans</i> Moutt.	वीज	१	४.७६
१६.	फल	<i>Caesalpinia sappan</i> Linn.	फल त्वक	१	४.७६
१७.	शुद्ध रौंरिक	Purified Ochre (Red oxide of Iron)		१	४.७६
१८.	नागकेदार	<i>Mesua ferrea</i> Linn.	पुष्प	१	४.७६
१९.	त्वक	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	त्वक	१	४.७६
२०.	घातकी	<i>Woodfordia fruticosa</i> (Linn.) Kutz.	पुष्प	१	४.७६

१. Purified ochre (Red oxide of Iron)

अन्य घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/भ्रोजनी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	कर्पूर	Camphor		१	४.७६

निर्माण विधि :-

इरिमेर त्वकको एककुट भुर्जाई उन्नेखित भागको पानीमा पकाएर अतुर्भांश कटाएर बनाउने । कलक घटक इजाको भुर्जाई पानीसंग पितेर कलक बनाउने । मूचिर्जुम तिल तेलमा कलक र ज्वाध मिसाएर मन्दग्निमा पकाएर जलियांश सुकेपछि सम्बन्ध पाकार्थ ४ गुण पानीमा पुनः पकाएर स्नेहपाक परीक्षोपरान्त अगेनाकुट हटाई कफडाते छाप्ने र स्वाइशीत भएपछि कर्पूर, निमाएर उपर्युक्त सक्ता भाडेमा राख्ने ।

उपयोग :- मुखरोमा, परिशौगदन्त, शिताघ्न, चलित दन्त, मांसावागीणेषु, वन्तार्थ, इन्जामिडधि, तामु एवं कण्टमन रोमा, कृमिदन्त, मुखशीर्गन्ध ।

मात्रा :- २-१० एमएल वा विक्रितमात्रको सन्तुष्ट अनुसार । (गण्डूष वा कवलधारण प्रयोजनार्थ)

प्याकिड :- १०० एमएल

  
 एडी फार्मसुट कलेज
 पोखरा


 फा.मु. प्रमुख सचिव





२. कर्पूर तेल (Karpūra Tēla)

हिममधुकमधुकसेष्यगर्भे भुजगलतारससाधितं तिलोत्पलम् ।

शिरसि राजमपाकरोति कण्डुं कचरातनं च करोति हस्तकेशम् ॥

भारत प्रौद्योगिकी रसायन तेल प्रकरण ५-९, २०२०

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesamum oil		३२	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	यक्षिमाधु	Glycyrrhiza glabra Linn.	कालहर मूल	१	३३.३३
२.	मधुक	Madhuca indica J. F. Griseb.	पुष्प	१	३३.३३
३.	उशीर	Vetiveria zizanioides (Linn.) Nash.	मूल	१	३३.३३

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	ताम्बूल	Piper betle Linn.	पत्र	१२०	५०
२.	जल	Water		१२०	५०

प्रसेध घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	कर्पूर	Camphor		१	१००

निर्माण विधि :- कल्क घटक द्रवको पूर्णलाई पानीको शिर कल्क बनाउने । मुर्च्छित तिल तेलमा कल्क र पानको पतको स्वरस मिसाएर मन्दाग्निसा पकाउने । जलियांरा सुकेपछि सम्बन्ध पाकार्भ ५ गुणा जल मिसाएर पुनः पकाई स्नेहपात्र परीक्षोपरान्त अमोनेषाट हटाई कचरामे छाउने र स्वाइभीत भएपछि कर्पूर मिसाएर उपयुक्त भाइमा राखे ।

उपयोग :- शिरःशूल, शिरःकण्डू, खालित्य ।

मात्रा :- यथा आवश्यक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- ५० एमएल

सावधानी :- बाल्य प्रयोगको लागि मात्र ।



का.मु. प्रमुख सचिव

३. कासीसादि तेल (Kasisadi Tela)

कासीसलाइली कुष्ठ शुण्ठी कृष्णा च सैन्धवम् । मन्ः शिलाह्वमारश्च विट्प्रविचको वृन् ॥
 इन्ती कोशातकीबीज हेमाह हरतालकम् । कल्कैः कर्षमितैरतैस्तेजप्रसूचं विषययोगत् ॥
 स्नुहार्कपयसी दद्यात्पृथ्विद्विपलसंमिते । चतुर्गुणं गर्भं मूत्रं इस्वा सम्यक्प्रसाधयेत् ॥
 कथितं खरनादेन तैलमशोविनाशनम् । क्षारवत्प्रातःपत्येतदर्शाल्यभ्यङ्गतो भृशम् ॥
 क्लीर्नं दूषयत्येतत्क्षारकर्मकर स्मृतम् ॥

राष्ट्रप्रसिद्धता सञ्जनसम्पत् १/१४२-१४६

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	तिलतेल	Sesame oil		६४	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	कासीस क्षय	Ferrous sulphate		१	६.६६
२.	लाइली	Gloriosa superba Linn.	कन्द	१	६.६६
३.	कुष्ठ	Saussurea lappa C. B. Clarke	मूल	१	६.६६
४.	शुण्ठी	Zingiber officinale Roscoe	कन्द	१	६.६६
५.	पिप्पली	Piper longum Linn.	फल	१	६.६६
६.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	६.६६
७.	शुद्ध मनशिला	Purified Realgar		१	६.६६
८.	करवीर	Nerium indicum Mill.	मूल लवण	१	६.६६
९.	विट्प्र	Embellia nives Barn. f.	फल	१	६.६६
१०.	चिक्क	Plumbago zeylanica Linn.	मूल	१	६.६६
११.	वासर्	Adhatoda vesica Nees	मूल	१	६.६६
१२.	इन्ती	Bolasperrum montanum Muell. Arg.	मूल	१	६.६६
१३.	कोशातकी	Luffa acutangula Roxb.	बीज	१	६.६६
१४.	स्वर्वासरी	Argemone mexicana Linn.	बीर	१	६.६६
१५.	शुद्ध हरताल	Purified Orpiment		१	६.६६

घटक- Hemorrhis amblyantherica (jam.) Wal. (सिंहिय रजित)

इव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	गोमूत्र	Cow urine		२५६	१००








 प्रा.मु. प्रमुख सचिव





धीर घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिगत
१.	सुती धीर	<i>Euphorbia nerifolia</i> Linn.	धीर	८	५०
२.	झरु धीर	<i>Colostropis procera</i> (Ait.) R. Br.	धीर	८	५०

निर्माण विधि :- सर्वप्रथम कल्क घटक द्रव्यहरूलाई उल्लेखित मात्रामा लिएर कल्क बनाउने । मुखिलत विलोत्तमा उक्त कल्क, गोमूत्र, सुती धीर र झरु धीर मिसाएर मन्दाग्निमा पकाउने । जलियांश सुकेपछि सम्पन्न पाकार्थ ५ गुणा जल मिसाएर धेरैपटक बिबिधाट पकाएर स्पष्ट परिसोपयन्त आभेनोबाट हटाएर कमजाले छान्ने र स्वांगणित भएपछि उपयुक्त सफा भाडोमा सञ्चालन गर्ने ।

नोट :- क्वाथमा गोमूत्र राखी फल गर्दा अत्याधिक केनोदम हुने हुनाले गोमूत्र विस्तारै र धीरे धीरे राखेर पकाउनुपर्ने ।

उपयोग :- सबै प्रकारका ज्वर ।

मात्रा :- यद्य आधाशक्क वा विक्रिन्सकको मज्जाह अनुसार ।

प्याकेजिङ :- ५० एमएल,

सावधानी :- बाह्य प्रयोगको लागि मात्र ।

धर्म बहादुर खत्री
मुख्य

फा.सु प्रमुख सचिव





५. क्षीरबला तेल (Kshirabala Tela)

बलामूलात्पत्रफल क्षीरपिष्टं च योजयेत् । क्षीरे चतुर्गुणं तेलप्रस्थं मृदग्निना पचेत् ॥

पाने बस्ने तथाभ्यंगे नस्यकर्म्मणि सस्वते । एतत् क्षीरबलातेन वातातीतिविनाशनम् ॥

सहस्रयोग तेलप्रकरण ३

स्नेह घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	तिलतेल	Sesam oil		१६	१००

कल्क घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	बला	Sida cordifolia Linn.	मूल	५	१००

दुध घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	गोदुग्ध	Cow milk		३४	१००

निर्माण विधि :- कल्क घटक इत्याको भूतलाई दुधमा पिसेर कल्क बनाउने । सुषिर्दत तिल तेलमा कल्क र दुध मिसाएर मन्दाग्निमा धनी मसुकुडेल समय पकाउने । अतिथोश सुकेपछि सन्धक फाकार्थ ५ गुण जस मिसाएर पुनः पकाएर स्नेहघटक परीक्षोपरान्त जगेनोषाट हटाएर कपडाभे छान्ने र स्वादहीन भएपछि उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित राख्ने ।

उपयोग :- सम्पूर्ण वातज रोग ।

साचा :- यथा आवश्यक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- १०० एमएल

नोट :- यो तेल खान, लगाउन, बस्ती र नस्यमा पनि उपयोग गर्न सकिन्छ ।

सहायक प्रमुख
आयुर्वेद विभाग

सहायक प्रमुख सचिव



५. जात्यादि तेल (Jatyadi Tala)

जातीनिम्बपटोलानां नक्तमालस्य पन्नावाः । सिक्कं समधुक् कुष्ठं द्वे निधे कटुरोहिणी ॥
 मन्त्रिष्ठस्यकं लोघ्रमभया नीलमुत्पलम् । तुल्यकं सारिवाचीनं नक्तमालस्य पापयेत् ॥
 एतानि समभागानि पिष्ट्वा तैले विपाचयेत् । नाडीत्रणे समुत्पन्ने स्फोटके कच्छुरोमिषु ॥
 सद्यः शस्त्रप्रहारेषु दग्धविद्धेषु चैव हि । नक्तदन्तशते देहे त्रणे दुष्टे प्रशस्यते ॥

शाईधर संज्ञिता स्नेहकल्पना १६२-१७२

स्नेहकल्पना (प्रेषणकालावधि उपरोक्तोपचिकित्सा १५-१५)

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगमात्रा	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesame oil		७२	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगमात्रा	भाग	प्रतिशत
१.	जाती	<i>Jasminum officinale</i> Linn.	पत्र	१	४.४६
२.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	पत्र	१	४.४६
३.	पटोलपत्र	<i>Trichosanthes dioica</i> Roxb.	पत्र	१	४.४६
४.	करज	<i>Pongamia pinnata</i> Pierre.	पत्र	१	४.४६
५.	यष्टिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काल्डर मूल	१	४.४६
६.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke.	मूल	१	४.४६
७.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	रज्ज	१	४.४६
८.	शारदारिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काल्डर	१	४.४६
९.	कुटकी	<i>Picrothiza kurroa</i> Royle ex Benth	भूमिज कण्ड	१	४.४६
१०.	मन्त्रिष्ठ	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	१	४.४६
११.	पद्मक	<i>Prunus cerasoides</i> D. Don	काल्डरसार	१	४.४६
१२.	लोध	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	तक	१	४.४६
१३.	हरिवाही	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	४.४६
१४.	निमकमल	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm. f.	पुष्प	१	४.४६
१५.	शुद्ध तुल्य	Purified Copper sulphate		१	४.४६
१६.	सारिका	<i>Hemidesmus indicus</i> (Linn.) R. Br.	मूल	१	४.४६
१७.	करज	<i>Pongamia pinnata</i> Pierre.	बीज	१	४.४६

स्नेहकल्पना - Nishantha excelsa (Royle)

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 श्री. अ. अ. अ.
 श्री. अ. अ. अ.

का.मु. प्रमुख सचिव



अन्य घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाह	भारा	प्रतिशत
१.	सिक्ध	Beo wax		१	५.५६

इव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाह	भारा	प्रतिशत
१.	जल	Water		२८८	

निर्माण विधि :- कल्क घटक इन्वटरसको धुन्याई पानीमा भर्न गरी कल्क बनाउने । मुच्छित तिल तेलमा जल र कल्क मिलाएर मन्दानिमा पकाई जतिपारा सुकेपछि स्नेहपाक परीक्षोपरान्त अगोनीबाट हटाएर कापडामो छात्रे र स्वादुशीत अणुपछि सिक्ध मिलाएर उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित राख्ने ।

उपयोग :- नाडी द्रव, दुध द्रव, स्फोटक, सघन, दग्ध, कस्तु, धत ।

मात्रा :- यथा आवश्यक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- ३० एमएल

सावधानी :- कतह प्रयोगको लागि मात्र ।



[Handwritten Signature]

[Handwritten Signature]
 आर्य समाज
 आर्य समाज
 आर्य समाज

[Handwritten Signature]
 फा.नु प्रमुख सचिव



६. तिल तेल (Tila Tela)

तिलः कृष्णः सितो रक्तः सबन्धोऽल्पतिलः स्मृतः । तिलो रसं कटुस्तिक्तो मधुरस्तुषरो गुरुः ॥
 विपाके कटुकःस्वादुःस्निग्धोष्णःकफपित्तनुत् । बल्यःकेश्यो हिमशर्वास्त्वभ्यस्तन्यो हृषी हितः ॥
 दन्त्योऽल्पमूत्रकृद् घ्राही बालघ्नोऽग्निमतिप्रदः । कृष्णः श्रेष्ठतमस्तेषु शुक्लो मध्यमः सितः ॥
 अन्ये हीनतरः प्रोक्तास्तर्ज्वै रक्तादयस्तिलाः ॥

भावप्रकाशनिघण्टु धान्याध्याय ६३-६४

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगावधि	भाग	प्रतिशत
१.	तिल	<i>Sesamum indicum</i> Linn.	बीज	१	१००

प्रयोग :- विशेषतः चिरेचल र. अश्वत्थ ।

प्याकिड :- १. लिलर

श्री. कल्याण लाल
 सहायक प्राध्यापक

का.मु. प्रमुख सचिव





७. दशमूल तेल (Dashamūla Tēla)

दशमूलकवायकन्काभ्या निर्गुण्डीरससयुतम् । कटुतेजो समाधाय पचेत्प्रस्थं भिषग्बरः ॥

सन्निपाते हरदेतच्छिरोरोगे तर्पैव च । अस्थिसन्धिकफप्रायान् रोगान् हन्ति न संशयः ॥

भैषज्यरत्नावली शिरोरोगाधिकार १०७-१०८

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगमात्रा	भाग	प्रतिशत
१.	सर्पपत्तल	Brassica oil		५०	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगमात्रा	भाग	प्रतिशत
१.	विल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक	१	१०
२.	अग्निवन्ध	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक	१	१०
३.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक	१	१०
४.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	मूल त्वक	१	१०
५.	रयोनाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	मूल त्वक	१	१०
६.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	१०
७.	पुष्यपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१	१०
८.	वृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१	१०
९.	काण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१	१०
१०.	गोधुम	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	१	१०

स्वाध घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगमात्रा	भाग	प्रतिशत
१.	विल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक	१६	१०
२.	अग्निवन्ध	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक	१६	१०
३.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक	१६	१०
४.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Linn.	मूल त्वक	१६	१०
५.	रयोनाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	मूल त्वक	१६	१०
६.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१६	१०
७.	पुष्यपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१६	१०
८.	वृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१६	१०
९.	काण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१६	१०
१०.	गोधुम	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	१६	१०

श्री. बाबूराव चव्हाण

प्रा.सु. प्रमुख सचिव





स्वरस घटक :-

क्र.स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाह	भाग	प्रतिशत
१.	निर्गुण्डी	Vitex negundo Linn.	पत्र स्वरस	१६०	१००

निर्माण विधि :- कल्क घटक इव्यको धूर्णलाई पानीमा मर्दन गरी कल्क बनाउने । अन्ध घटक इव्यलाई ५ गुणा पानीमा उमालेर चढुपौश अन्ध बनाउने । सुच्छित सर्प तेलमा अन्ध, कल्क र निर्गुण्डी स्वरसलाई मिसाएर मन्दगतिमा पाक गर्ने । जलियांग सुकेपछि सम्यक पाकार्थ ५ गुणा जलमा पुनः पकाएर स्नेहघटक परीक्षोपरान्त चुसोबाट हटाई कचडाने छात्रे र स्वाइरीत भाएपछि उपयुक्त भाडोमा सुरक्षित राख राइलन गर्ने ।

उपयोग :- सन्निपातज्वर, शिरोरोन्, अन्धशन्धिभ्रम, कण्ठज्वर ।

मात्रा :- यथा आवश्यक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिङ :- १०० एमएल

सावधानी :- बह्य प्रयोगको लागि मात्र ।

डा. क.म. प्रसाद
सचिव


डा.म. प्रमुख सचिव





८. बला तेल (Balā Tēla)

बलामूलकणस्य दशमूलीकृतस्य च । यवकोलकुसुमन्यानां यथाधस्य पयसा तथा ॥
 अष्टानहो शुभा भागास्तैनादेकरतदेकतः । पलेदाकाप्य मधुरं रागं सैन्धवसंपुलम् ॥
 तथाऽगुरु सर्जरसं सरलं देवदारु च । मज्जिष्ठा चन्दनं कुष्ठमेलां कालानुशास्त्रियम् ॥
 भासी शैलेयक पत्रं तरारं शारिबां वनाम् । शतावरीमधुमास्थां शतपुण्यां पुनर्नवाम् ॥
 तत् साधुसिद्धं सौवर्णं राजते मृन्मसेऽपि वा । प्रक्षिप्य कलशे सम्यक् शुनिगुप्तं निधापयेत् ॥
 यत्प्रातेशमिदं नाम्ना सर्वकालविकारनुत् । यथावत्तमसो माथां सुनिकार्यं प्रदापयेत् ॥
 या च गर्भाविनी नारी क्षीणशुक्रश्च यः पुमान् । क्षीणवाते मर्महतेऽभिहते भवितेऽपि वा ॥
 भग्ने धमाभिपत्रे च सर्ववैषोपयेजयेत् । सर्वाभाषेपकार्शेष्वात्तव्याघ्रीन् व्यपोहति ॥
 हिक्काकासमर्दीमन्त्रं गुल्मघासं सुदारुणम् । पयसासानुपयुज्यैतदन्त्रबुद्धिमापोहति ॥
 प्रत्ययधातुः पुरुषो भवेन्च स्थिरयौवनः । एतद्वि राजा कर्तव्यं राजमावाद्य ये नराः ॥
 सुखिनः सुकुमाराश्च धनिनश्चैव ये नराः ॥

कन्दत आतव्याधिचिकित्साप्रकरण १०१-११०

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाह	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesame oil		१२८	१००

कण्ड घटक :-

क्र.सं.	घटक	Scientific name	प्रयोगाह	भाग	प्रतिशत
१.	काकोली	Rajacea procera Wall.	कन्द	१	२.१३
२.	सेरा	Polygonatum cirrhifolium Royle	कन्द	१	२.१३
३.	जीबक	Microstylis mustifera Ridley	कन्द	१	२.१३
४.	बुद्धि	Habenaria intermedia O. Don	कन्द	१	२.१३
५.	भाषणी	Teramnus labialis Spreng.	पत्राह	१	२.१३
६.	गुहृषी	Tinospora cordifolia (Willd.) Miers	शाख	१	२.१३
७.	ककटशुडी	Pistacia integerrima Steward ex Brandis	काष्ठ	१	२.१३
८.	पद्म	Nelumbo nucifera Gaertn.	मूल	१	२.१३
९.	शशा	Vitis vinifera Linn.	शुष्क फल	१	२.१३
१०.	त्रिकन्ती	Leptadenia reticulata W. & A.	मूल	१	२.१३
११.	यष्टिमधु	Glycyrrhiza glabra Linn.	काष्ठ र मूल	१	२.१३
१२.	निलकमल	Nymphopora nouchali Burm. f.	पत्राह	१	२.१३
१३.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	२.१३

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

फा.म प्रमुख सचिव





१४.	अमृक	<i>Aquilaria agallocha</i> Roxb.	काण्डसार	१	२.१३
१५.	सर्जूरस	<i>Shorea robusta</i> Gaertn.	मिर्चिस	१	२.१३
१६.	भरुत	<i>Pinus roxburghii</i> Sargent	काण्डसार	१	२.१३
१७.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	१	२.१३
१८.	भञ्जिहा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	१	२.१३
१९.	चन्दन	<i>Santalum album</i> Linn.	काण्डसार	१	२.१३
२०.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	२.१३
२१.	एला	<i>Eletharia cardamomum</i> (Linn.) Maton	फल	१	२.१३
२२.	कृष्ण सरिखा	<i>Cryptolepis buchanani</i> Roem. & Schult.	मूल	१	२.१३
२३.	जटामांसी	<i>Nardostachys jatamansi</i> DC.	भौतिक काण्ड	१	२.१३
२४.	शैलपत्रक	<i>Farmelia perlati</i> Ach.	पत्राणु	१	२.१३
२५.	पथ	<i>Cinnamomum zanzibar</i> Nees & Eberm.	पथ	१	२.१३
२६.	तगर	<i>Valeriana wallichii</i> DC.	मूल	१	२.१३
२७.	सरिखा	<i>Nesidiocmus indicus</i> (Linn.) R. Br.	मूल	१	२.१३
२८.	कन्दा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	२.१३
२९.	शलाघरी	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	कन्द	१	२.१३
३०.	बध्नागन्धा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	१	२.१३
३१.	भालभृश्या	<i>Anethum sowa</i> Roxb. ex Flem.	फल	१	२.१३
३२.	पुनर्मथा	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	पत्राणु	१	२.१३

१ शलाघरी - *Asparagus racemosus* Willd.१ शलाघरी - *Asparagus racemosus* Willd.३ शलाघरी - *Asparagus racemosus* Willd.३ शलाघरी - *Asparagus racemosus* Willd.

क्याय घटक :

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	बला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	१०२०	२०
२.	किन्वा	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक	१०२	१
३.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक	१०२	२
४.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक	१०२	२
५.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Linn.	मूल त्वक	१०२	२
६.	शोमपत्रक	<i>Croxylium indicum</i> Vent.	मूल त्वक	१०२	२
७.	शासपत्री	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१०२	२
८.	पुत्राणी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१०२	२
९.	बृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१०२	२
१०.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Brum. f.	मूल	१०२	२
११.	गोचुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	१०२	२

Handwritten signatures and initials at the bottom left of the page.

Handwritten signatures and initials at the bottom center of the page.

Handwritten signatures and initials at the bottom right of the page, including a circular stamp of the All India University Council.



१२.	घस	<i>Hordeum vulgare</i> Linn.	बीज	१०२५	२०
१३.	धस	<i>Zizypus jujuba</i> Lam.	फल मसुजा	१०२५	२०
१४.	कुलन्ध	<i>Dolichos biflorus</i> Linn.	बीज	१०२५	२०
१५.	जल	Water		२०४८०	

इस घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाह	भाग	प्रतिफल
१.	गोदुग्ध	Cow milk		१०२५	१००

निर्माण विधि :- कसक घटक इच्छासुको धुनिसुई पानीसंग मर्दन करी कसक बन्हाउने । उवाध घटक इच्छासुकाई उन्लेखित माचाको पानीमा पकाएर चतुर्थांश उवाध बन्हाउने । मुच्छिदंत तिल तेलमा उवाध, कसक र दुध मिसाएर पकाउने । जलियांश सुकेपछि सम्मक पाकाई ५ गुण जल मिसाएर पुनः पकाई स्नेहपाक परीशीपरान्त अरुशी धुनिसुकाई उतारेर काप्याने छाले र स्वांगशीत भएपछि सुरक्षित सख उतापुता भाडोमा राखे ।

उपयोग :- सम्पूर्ण वातजरोग, बाधेपक, शीतला, अग्निघातज रोग, आशेपक, हिक्का, कान, घास, अन्वर्षट्टि, अग्निमन्ध, गुल्म, प्रसुतिरोग, भ्रमन् धम । पला गेल घातुवर्षक र चाजिकर, रसायन हुन्छ ।

मात्रा :- यथा आवश्यक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- १०० एमएल

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

का.मु. प्रमुख सचिव

का.मु. प्रमुख सचिव





९. बिल्व तेल (Bilva Tela)

फलं बिल्वस्य भूषेण पिष्ट्वा तैलं विपाद्यते । साजाडीर लडि हरेद् वाधिर्यं कर्णपुरमे ॥

नेपाल पशु चिकित्सा विश्वविद्यालय

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesame oil		५	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	बिल्व	Aegle marmelos Corr.	अपक्व फल मज्जा	१	१००
२.	गोमूत्र	Cow urine		प्रथम मात्रा	

दुध घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	बकानुदुध	Goat milk		१६	५०
२.	जल	Water		१६	५०

निर्माण विधि :- बिल्वको चूर्णलाई गोमूत्रमा पिसेर कल्क बनाउने । सुनिश्चित तिल तेलमा कल्क र बाँझको दुध हालेर मन्दग्निसमा दुध नसुकुजेल पकाउने । तत्पश्चात सम्यक् फिल्टर ५ गुण पानी मिसाएर मन्दग्निसमा पुनः पाकएर स्नेहपाक परीक्षणपश्चात् अरोमेटाट हटाई कपडाले छान्ने र स्वच्छरीत भएपछि उपयुक्त भाडोमा सुरक्षित साथ सञ्चालन गर्ने ।

उपयोग :- वाधिर्य ।

मात्रा :- २ थोपा दिनको ३-४ पटक कर्णपुरण वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- ५ एसएल

सावधानी :- कर्ण पटल विद्रवतामा (Tympanic membrane perforation) उपयोग नगर्ने ।



[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
डा. विद्यादत्त शर्मा
सचिव

[Handwritten signature]
डा. म. प्रमोद सचिव



१०. मरिच्यादि तेल (Marichyādi Tēla)

मरिचालशिलाव्दारकंपयोऽक्षरिजटात्रिवृत् । भाकड्मविशालासुदिभशासुम्दारुचन्दनै ॥
कटुतेलात्पचेत्प्रस्थं इयञ्चैर्विकल्पतान्वितैः । सगोमूत्रं तदभ्यङ्गात् इदुच्चिचविनाशनम् ॥
सर्वेष्वपि च कुष्ठेषु तेजमेतत्प्रशस्यते ॥

प्रकृतस्य कुष्ठविकल्पसाम्प्रकरण १३५-१३६

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	सर्पि तेल	Brassica oil		३२	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	६.२५
२.	शुद्ध हरताण	Purified Orpiment		१	६.२५
३.	शुद्ध मन्थरिला	Purified Realgar		१	६.२५
४.	नायरमोषा	<i>Cyperus scariosus</i> R. Br.	कन्द	१	६.२५
५.	जर्क डीर	<i>Calotropis procera</i> (Ait.) R. Br.	डीर	१	६.२५
६.	करबि	<i>Nerium indicum</i> Mill.	मूल त्वक्	१	६.२५
७.	त्रिवृत्	<i>Operculina turpethum</i> (Linn.) Silva Manso	मूल त्वक्	१	६.२५
८.	गोमूत्र रस	Cow dung water		१	६.२५
९.	इन्डबाराणी	<i>Citrullus colocynthis</i> Schrad.	मूल	१	६.२५
१०.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	६.२५
११.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	१	६.२५
१२.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काष्ठ	१	६.२५
१३.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काष्ठसार	१	६.२५
१४.	चन्दन	<i>Santalum album</i> Linn.	काष्ठसार	१	६.२५
१५.	शुद्ध वासनाध	Purified <i>Aconitum ferox</i> Wall ex Seringe	कन्द	२	१२.५०

१५५ - (Homo ferus Baran.)

इव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	गोमूत्र	Cow urine		१२८	५०
२.	जल	Water		१२८	५०

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
सती बहादुर बहादुरी
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव





निर्माण विधि :- कल्क छटक इन्धको पूर्णलाई धनीमा गिरेर कल्क बनाउने । मृच्छित तिल तेलमा कल्क र गोमूत्र मिसाल मन्दान्तिमा पकाउने र गोमूत्र सुकेपछि सम्यक पाकार्भ ५ गुणा पानी मिसाल मन्दान्तिमा पुनः पकाउने । जलियाण सुकेपछि स्नेहकाक परीक्षणमात्र अमेनोवाट इटाई कपहाले सुजे र स्वादुरीम भएपछि उपयुक्त सफा भाटोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

नोट :- बचापमा गोमूत्र राखी एक सदा अत्यधिक केनोडम हुने हुनाले गोमूत्र विस्तार र धेरै खेर राखेर पकाउनुपर्छ ।

उपयोग :- सबै प्रकारको कुष्ठरोग, बट्ट, शिब ।

मात्रा :- यस आवश्यकता विहितसङ्की सङ्कलन अनुसार ।

प्याकिड :- २० एमएल

सावधानी :- बट्ट प्रयोगको लागि मात्र ।

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

श्री कान्छु खड्का
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव





११. महानारायण तेल (Mahānārāyaṇa Tēla)

वित्वाध्वगन्धान्वाहतीध्वदसूययोनाकवाटयालकपरिभद्रम् ।
कुशाकटिल्लतिलवलाडगिनसन्धमूलानि चैषां सरसीदुताताम् ॥
मूलं विदध्यादथ पाटलानांप्रस्थं स पादं विधिनादृशाम् ।
दोषैरपामष्टभिरेव पक्त्वापादावशेषेण रसेन तेन ॥
तैलादकाभ्यां सम्मेषे च दुरधमाजं निदध्यादथवाडपि सव्यम् ।
एकात्र सम्यग्बिषधेतुमुद्विर्घ्नाइसर्वेषु शतावरीणाम् ॥
तैलेन तुल्यं पुनरेव तत्ररासनाऽध्वगन्धमिगिदारकुष्टम् ।
पर्णितुष्कागुस्केशराणिसिन्धुत्वमांसीरजनीप्रयत्न ॥
शैलेयकं चन्दनपुष्कराणिप्लाऽश्रपटीतगराव्दपत्रम् ।
भृङ्गाष्टवर्गाम्बुचचा पलाशंश्रीणैयवुधीरकचौरकाश्रयम् ॥
एतैः समस्तैर्द्विपलप्रमाणैरालोडय सर्वं विधिना विपक्वम् ।
कर्पूरकाशमीरमृगाण्डजानांचूर्णीकृतानां त्रिपलप्रमाणम् ॥
प्रश्वेददीर्घान्ध्वनिवारणायदघान् सुगन्धाय चदन्ति केचित् ॥
नारायणं नाम महत्त्वं तैलसंबंधप्रकारैर्विधिवत्प्रप्रायम् ॥
भाशेव पुसां पवनार्दितानामेकाइहीनार्दितवपनानाम् ।
मे पट्टवः पीठभिसर्पिणधवाधिरांशुक्क्षपपीडिताश्च ॥
मन्याहनुस्तम्भशिरोरुजातामुक्तामघास्ते चलवर्णमुक्ताः ।
संसेव्य तैलसहसा भवन्तिवन्धा च नारी लभते च पुत्रम् ॥
पीरोपमे सर्वगुणोपपन्नं सुमेधसं श्रीविनवान्धितम् ।
शाखाधिते कोष्ठगते च बातेकुडी विधेयं पवनार्दितानाम् ॥
जिहानिते दन्तगते च भूलेऽन्मादक्रौञ्चज्वरकृपितानाम् ।
प्राप्नोति तदमीं प्रमदाप्रियत्वेवपु प्रकारं विजयवर्तित्वम् ॥
तैलोपसेषी जरणाऽभिमुक्तोजीवेन्धिर चापि भवेद् युवैव ।
देवासुरे मुद्गपरे समीध्वयस्नात्वास्विभरनानसुरैः सुराश्च ।
नारायणेनापि सुब्रह्मणार्थस्वनामतेलं विहितं च तेषाम् ॥

शैलज्वरनाशनी आनन्दप्रदिरोगाधिकार ३२४-३३८

स्नेह घटकः-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाणु	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesame oil		६४०	१००

* का.गुण. २२६, तिल तिल

श्री. का.गुण. सचिव
सचिव

का.गु. प्रमुख सचिव





बनाय घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याय	भाग	प्रतिफल
१.	मिर्च	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक	२०	७.६९
२.	अधरगन्धा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	२०	७.६९
३.	खजारी	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	२०	७.६९
४.	गोनुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	पकाइ	२०	७.६९
५.	शमेदाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent	मूल त्वक	२०	७.६९
६.	बला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	२०	७.६९
७.	पारिभट्ट	<i>Erythrina variegata</i> Linn.	मूल	२०	७.६९
८.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	२०	७.६९
९.	पुनर्नवा	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	मूल	२०	७.६९
१०.	अतिवला	<i>Abutilon indicum</i> (Linn.) Sweet.	मूल	२०	७.६९
११.	अमिन्मन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक	२०	७.६९
१२.	गन्धप्रसारिणी	<i>Paeonia foetida</i> Linn.	पकाइ	२०	७.६९
१३.	घटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक	२०	७.६९
१४.	जल	Water		२०४८	

दुब घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याय	भाग	प्रतिफल
१.	अजगरुध/गौदुग्ध	Goat milk/Cow milk		६४*	५०
२.	शाकबरी	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	ऊन्द सबरस	६४*	५०

* भाग गुण २४६ का लिने

कालक घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याय	भाग	प्रतिफल
१.	शमना	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पकाइ	२	२.६३
२.	अधरगन्धा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	२	२.६३
३.	मिथेरा	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	फल	२	२.६३
४.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	२	२.६३
५.	कुष्ठ	<i>Saussurea jappa</i> C. B. Clarke	मूल	२	२.६३
६.	शान्तरसी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	२	२.६३
७.	पुण्डरी	<i>Urena picta</i> Desv.	मूल	२	२.६३
८.	भाकपनी	<i>Teramnus labialis</i> Spreng.	पकाइ	२	२.६३
९.	मुहुपनी	<i>Phaseolus trilobus</i> Ait.	पकाइ	२	२.६३
१०.	अगुरु	<i>Aquilaria agallocha</i> Roxb.	काण्डसार	२	२.६३

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]





ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ
ಬೆಂಗಳೂರು

Handwritten mark

Handwritten signature

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ
ಬೆಂಗಳೂರು

191	ಕುಸುಮ	Crucis sativa Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
192	ಕುಸುಮ	Rock salt	ಕುಸುಮ	2	2.50
193	ಕುಸುಮ	Nardostachya jatamansi DC.	ಕುಸುಮ	2	2.50
194	ಕುಸುಮ	Curcuma longa Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
195	ಕುಸುಮ	Berberis aristata DC.	ಕುಸುಮ	2	2.50
196	ಕುಸುಮ	Parmentia perfoliata Ait.	ಕುಸುಮ	2	2.50
197	ಕುಸುಮ	Santalum album Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
198	ಕುಸುಮ	India racemosa Hook.	ಕುಸುಮ	2	2.50
199	ಕುಸುಮ	Elettaria cardamomum [Linn.] Maton.	ಕುಸುಮ	2	2.50
200	ಕುಸುಮ	Rubia cordifolia Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
201	ಕುಸುಮ	Vateria wallichii DC.	ಕುಸುಮ	2	2.50
202	ಕುಸುಮ	Cyperus scariosus H. Bl.	ಕುಸುಮ	2	2.50
203	ಕುಸುಮ	Cinnamomum tamala Nees & Eberm.	ಕುಸುಮ	2	2.50
204	ಕುಸುಮ	Eclypta obca Hassk.	ಕುಸುಮ	2	2.50
205	ಕುಸುಮ	Microtypha mucifera Ridley.	ಕುಸುಮ	2	2.50
206	ಕುಸುಮ	Microtypha walteri Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
207	ಕುಸುಮ	Roscoea protera Wall.	ಕುಸುಮ	2	2.50
208	ಕುಸುಮ	Roscoea protera Wall.	ಕುಸುಮ	2	2.50
209	ಕುಸುಮ	Habenaria intermedia D. Don	ಕುಸುಮ	2	2.50
210	ಕುಸುಮ	Habenaria intermedia D. Don	ಕುಸುಮ	2	2.50
211	ಕುಸುಮ	Polygonatum arifolium Royle	ಕುಸುಮ	2	2.50
212	ಕುಸುಮ	Polygonatum arifolium Royle	ಕುಸುಮ	2	2.50
213	ಕುಸುಮ	Pavonia odorata Willd.	ಕುಸುಮ	2	2.50
214	ಕುಸುಮ	Accoya coccinea Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
215	ಕುಸುಮ	Butea monostachma (Linn.) Kuntze.	ಕುಸುಮ	2	2.50
216	ಕುಸುಮ	Crithlus calophylla Schrad.	ಕುಸುಮ	2	2.50
217	ಕುಸುಮ	Boerhaavia diffusa Linn.	ಕುಸುಮ	2	2.50
218	ಕುಸುಮ	Anglica glauca Edgew.	ಕುಸುಮ	2	2.50





प्रयोग घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाहक	भाग	प्रतिमात्र
१.	कमरु	Camphor		१	२२.२२
२.	केसर	Crocus sativus Linn.	केसर	१	२२.२२
३.	कस्तुरी	Moschus moschiferus	कस्तुरी	१	२२.२२

*कस्तुरी - Moschus moschiferus Linn.

कस्तुरी - Moschus moschiferus Linn.

निर्माण विधि :- कस्तुरी घटक द्रव्यहरूको चूर्णलाई पाणीमा पिसेर कस्तुरी बनाउने र कस्तुरी घटक द्रव्यहरूलाई पक्कै गरेर उन्मूलित जलमा चल्पाई बसाउने । मूत्रिद्वारा तैला तैला बसाउने र कस्तुरी मिलाएर मिलाई पकाउने । अतिशय सुकेपछि भाँडे/भाँडेको दुध र रातापछि स्वरस मिलाएर पुनः पकाएर स्नेहकाक परीचोपान्त आसोबाट हटाई कापडाले छाले र स्वाइकोत भएपछि सुगन्धित द्रव्य कस्तुरी, केसर र कस्तुरीलाई छुटाछुट्टै तैला राखेर मिलाएर उपयुक्त सफा बडोमा सुरक्षित राख्ने ।

उपयोग :- समस्त आकस्मिक तथा सर्वाङ्गीरगतपान, एकाङ्गपान, कम्पण, चटु, वाधिप, शुकलप, अन्यासन्म, हनुस्तम्भ, तिरोरोग, चन्द्रप, पोषीरोग, जिह्वास्तम्भ, दन्तशूल, जन्नाद, कुपजता, ज्वर, कुशता ।

मात्रा :- पानार्थ-१२-२५ एमएल

अन्य प्रयोगको लागि तथा आवश्यकता भएपछि मिलाई अनुसार ।

अनुपान :- समशोषण जल (पानार्थ)

प्याकिङ :- १०० एमएल

नोट :- यो तैला कान्ठ, अभ्यङ्ग, अस्ती र नसामा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।



[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
श्री कान्ठ कान्ठ
अध्यक्ष

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव



१२. महामाष तेल (Mahāmāsha Tēla)

माषस्यार्द्धाङ्कं दत्त्वा तुलाऽर्द्धा दशमूलतः । पलाणिच्छामाभासस्यविशद् शोणेऽम्भसःपथेत् ॥
पुत्रशीते कषाये च चतुर्विंशत्यशोपिते च । प्रसवज तिलतेतस्य पथे दत्त्वा चतुर्गुणम् ॥
आत्मगुणैरुक्कथ शताहा लक्षणकथम् । जीवनीपानि मन्त्रिष्ठा चञ्चलिवककटुकफलम् ॥
सञ्चोप पिप्पलीमूलं रास्नामधुकसैन्धवम् । देवदावंमृताकुष्ठं वाजियन्त्रा च्छा शटी ॥
एतैरश्वसमैर्भर्गिः कन्कैः साधयेन्मृदुनऽग्निना । पशाघातेऽर्पिते कले चधिरे हनुसंप्रहे ॥
कर्पनादे शिरःशूले निमिरे च विदोपजे । पाणिपादविरोधीवाभ्रमणे मन्दपङ्कमे ॥
कलायस्त्रे पाहुल्ये गुणस्थामवकाहुके । पाने वस्त्रे तथाऽभ्यङ्गे नस्तकणाशिपूरणे ॥
तेलमेतत्प्रशंसन्ति सर्ववातरुजापहम् ॥

भारतवर्षावली कालपाथिरोनाधिकार २३६-२४२

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesame oil		६४	१००

कन्क द्रव्य :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	कपिकच्छु	<i>Mucuna pruriata</i> Hook.	बीज	१	३.०३
२.	एरण्ड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	मूल	१	३.०३
३.	शातपुष्पा	<i>Anethum sowa</i> Roxb. ex Flem.	फल	१	३.०३
४.	सैन्धव लवण	Rock salt		२	६.०६
५.	सौषर्षल लवण	Black salt		१	३.०३
६.	विट लवण	Vida salt		१	३.०३
७.	जीवक ^१	<i>Microstylis muscifera</i> Ridley.	कन्द	१	३.०३
८.	श्वपङ्क ^१	<i>Microstylis wallichii</i> Unn.	कन्द	१	३.०३
९.	मेषा ^१	<i>Polygonatum arififolium</i> Royle	कन्द	१	३.०३
१०.	महामेषा ^१	<i>Polygonatum arififolium</i> Royle	कन्द	१	३.०३
११.	काकोली ^१	<i>Roscoea procera</i> Wall.	कन्द	१	३.०३
१२.	धीर काकोली ^१	<i>Roscoea procera</i> Wall.	कन्द	१	३.०३
१३.	मुद्रपर्णी	<i>Phaseolus trilobus</i> Ait.	पत्राङ्क	१	३.०३
१४.	मूषपर्णी	<i>Teramnus labialis</i> Spreng.	पत्राङ्क	१	३.०३
१५.	त्रिकन्ती	<i>Leptadenia reticulata</i> W. & A.	मूल	१	३.०३
१६.	गठिनपु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	वापडर/मूल	२	६.०६
१७.	मन्त्रिष्ठा	<i>Rubio cordifolia</i> Linn.	मूल	१	३.०३





१८.	पपय	<i>Piper retrofractum</i> Vahl.	मूल	१	३.०३
१९.	चिबुक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	१	३.०३
२०.	काटफल	<i>Myrica esculenta</i> Buch. Ham. ex D. Don	त्वक्	१	३.०३
२१.	शुष्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe.	कन्द	१	३.०३
२२.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	३.०३
२३.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	३.०३
२४.	पिप्पलीमूल	<i>Piper longum</i> Linn.	मूल	१	३.०३
२५.	रामना	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पत्राङ्ग	१	३.०३
२६.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	शाखदारु	१	३.०३
२७.	गुहूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	कन्द	१	३.०३
२८.	कुष्ठ	<i>Saundersia jappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	३.०३
२९.	अधमगधा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	१	३.०३
३०.	बघा	<i>Acorus colamus</i> Linn.	कन्द	१	३.०३
३१.	शटी	<i>Hedychium spicatum</i> Ham. ex Smith	कन्द	१	३.०३

१ विपरीकन्द- *Pueraria lobata* DC.

२ शिपि- *Aporosa cramica* Willd.

३ शिपि- *Withania somnifera* Dunal

उत्पाप घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	बिन्दू	<i>Angle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक्	२०	४.४६
२.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक्	२०	४.४६
३.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक्	२०	४.४६
४.	गन्धर्षी	<i>Gmelina arborea</i> Linn.	मूल त्वक्	२०	४.४६
५.	श्वेताक	<i>Droserum indicum</i> Vent.	मूल त्वक्	२०	४.४६
६.	शाखपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	२०	४.४६
७.	पुलपत्नी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	२०	४.४६
८.	कुहली	<i>Salonum indicum</i> Linn.	मूल	२०	४.४६
९.	काटकारी	<i>Salonum surattense</i> Briem. f.	मूल	२०	४.४६
१०.	गोधुम	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	२०	४.४६
११.	उदद	<i>Phaseolus mungo</i> Linn.	बीज	१२५	२८.४७
१२.	अजामास	Mutton		१२०	२६.७९
१३.	जल	Water		१०६४	

दूध घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	गोधुम	Cow milk		२५६	१००

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]





निर्माण विधि :- कलक घटक इन्धनको पूर्णलाई पानीमा मिस्रि, कल्क बनाउने । कवाथ घटक इन्धनको पक्कट चूर्णलाई उल्लेखित मात्राको पानीमा पकाएर चतुर्थांश कवाथ बनाउने । सुविईत तिल तेलमा कल्क, कवाथ र इन्धन घटक मिस्रएर मन्दाग्निमा पकाई उल्लेखित मुकेश्वर स्नेहपाक परीक्षणपत्रमा कवाथीलाई चुम्बोपाट उठाएर कवाथको छासे र स्वागतीत भाएपछि सुरक्षित भाथ सफा भाटोमा राख्ने ।

उपयोग :- पशुघृत, अदित, काथिर्ष, कनुज, कर्णनाद, शिरःशूल, तिमिर, तन्तकम्प, पावकम्प, शिरःकम्प, शीवाकम्प, गृध्रसी, अमकानुक, कन्नायखड, चतु ।

मात्रा :- घनार्थ- १०-२५ एमएल
तस्य प्रयोगार्थ- ३-३ बीषा
वसति प्रयोगार्थ- ५० एमएल
अन्य प्रयोगार्थ यस अध्यायक वा विकल्पकको मात्रा अनुसार ।

व्यापिक :- १०० एमएल

नोट :- ति तेल कात, वागाउनु, बस्ती, तस्य र अक्षितपानीमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।



[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
डा. रामेश्वर शर्मा
सचिव

[Handwritten signature]
फा.मु प्रमुख सचिव



१४. वातारी तेल (Vatari Tola)

एरुडपत्रं वातघ्नं कफक्रिमिनिवारणम् । मुखकृच्छ्रहरं चापि पित्तरक्तप्रकोपणम् ।
 वातार्थस्रवत्तं गुन्मवन्तिशूलहरं परम् ॥
 कफवातकृमीन्हन्ति वृद्धिं सप्तविधामपि । एरुडफलमत्युष्णं गुन्मशूलनिलापहम् ॥
 एकृतलीहोदराशौघ्नं कटुकं द्विपत्रं परम् । तद्वन्मज्जा च चिडभेदी वातघ्नोमोदरापहः ॥
 भावप्रकाशनिघण्टु सुतुष्यदिकर्षा ६४-६६

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/संघेयी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिफल
१.	एरुड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	बीज	१	१००

प्रयोग :- विशेषतः विरचन र अभ्यंग ।

प्याकिड :- ५ मिटर

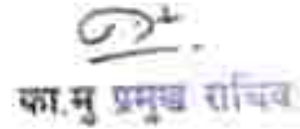






डॉ. राजेंद्र प्रसाद
 प्राचार्य




 का.मु. प्रमुख रांची



೧೪. ಪ್ಲೆ ಬಿಂದು ತೆಲ (Shadbindu Tala)

ಉಷ್ಣಮೂಲತಗರ ಶತಾಹಾರೀಬನ್ನಿಗುಣಾಸಾಹಸೇಂದ್ರಬಜ್ಜ । ಭೃಗ್ವಿಘ್ನಮಧುಸಹಿಕಾಚ ವಿಧೋಷಕುಷ್ಣತೀಲಸ್ಯತೆಲಮ್ ॥
 ಅಜಾಪಯಸ್ತೇಲಾಕಿಮಿಚಿತವಚತುರ್ಗುಣಭೃಗುರಸೇವಿಪಕ್ವಮ್ । ಪ್ಲೆಬಿಂದುನಾಸಿಕಯಾಕಿಧೇಪಾ ಶೀಘ್ರನಿಹನ್ಪು ಶಿರಸ್ವೇವಿಕಾರಾನ್ ॥
 ವ್ಯುತಾಂಧಕೇಶಾನ್ಯಾನಿತಾಂಧವನ್ತಾನ್ದುರ್ಬದ್ಮಮೂಲಾಂಧ ದ್ವಿಹೀಕರೇತಿ । ಸುಪರ್ಣ್ವೃಷ್ಟಿಪ್ರತಿಮವಜ್ಜು-ಶೋಭೋವಲಜಾನ್ವಯಿಕದದಶತಿ ॥

ಚಕ್ರವರ್ಮ ಶಿರೋರೋಗಚಿಕಿತ್ಸಾಪ್ರಕರಣ ೩೧-೩೩

*ನಾಮ ತೀರ್ಥನಾಮಕೋಶ ನಿರ್ದೇಶನಿಕಾ ೨೦-೨೦೧

ಸ್ನೇಹ ಘಟಕ :-

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಘಟಕ	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ನಾಮ/ಅಂಗೀಕೃತ ನಾಮ	ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಙ್ಗ	ಭಾಗ	ಪ್ರತಿಭಾಗ
೧.	ಕೃಷ್ಣ ತೀಲ ತೆಲ	Black Sesame oil		೪೦	೧೦೦

ಕಲ್ಪಕ ಘಟಕ :-

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಘಟಕ	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ನಾಮ/ಅಂಗೀಕೃತ ನಾಮ	ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಙ್ಗ	ಭಾಗ	ಪ್ರತಿಭಾಗ
೧.	ಉಷ್ಣ	<i>Alicia communis</i> Linn.	ಮೂಲ	೧	೧೦
೨.	ತಗರ	<i>Valeriana wallichii</i> DC.	ಮೂಲ	೧	೧೦
೩.	ಶಾಂತುಲ	<i>Anethum sowa</i> Roxb. ex Flem.	ಫಲ	೧	೧೦
೪.	ಶಿವಂತಿ	<i>Leptadenia reticulata</i> W. & A.	ಮೂಲ	೧	೧೦
೫.	ರಾಸನ	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	ಪರ್ಷ್ಣ	೧	೧೦
೬.	ಸೇನಧರ ಸಾಪ್ತ	Rock salt		೧	೧೦
೭.	ಭೃಗುರಾಜ	<i>Eclipta alba</i> Hassk.	ಪರ್ಷ್ಣ	೧	೧೦
೮.	ವಿಡು	<i>Embeña ribes</i> Burm. f.	ಫಲ	೧	೧೦
೯.	ವಹಿಸಮು	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	ಫಲ	೧	೧೦
೧೦.	ಶುಷ್ಕಿ	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	ಠಂಡ	೧	೧೦

* ಕರ್ಕಶುಕಿ - *Passia vitgerana* Meisner ex Brongn.

ಠವ ಘಟಕ :-

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಘಟಕ	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ನಾಮ/ಅಂಗೀಕೃತ ನಾಮ	ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಙ್ಗ	ಭಾಗ	ಪ್ರತಿಭಾಗ
೧.	ಭೃಗುರಾಜ	<i>Eclipta alba</i> Hassk.	ಪರ್ಷ್ಣ ಸ್ವರಸ	೧೬೦	೬೦
೨.	ಅಜಾದುರಘ	Goat milk		೪೦	೨೦
೩.	ಜಲ	Water		ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಙ್ಗ	

ನಿರ್ಮಾಣ ವಿಧಿ :- ಕಲ್ಪಕ ಘಟಕ ಠವ್ಯಾಶಕೋ ಕುರ್ಗಿಲಾಠೆ ಪಾನೀನಾ ಸರ್ವನ ಗರಿ ಕಲ್ಪಕ ತನಾಠನೆ । ಮುಚ್ಚಿತ ತೀಲ ತೆಲನಾ ಭೃಗುರಾಜ ಸ್ವರಸ, ಠುಠ ರ ಕಲ್ಪಕ ಮಿಸಾಠ್ಠ ಮನ್ದಾಠಿನಾ ಪಕಾಠನೆ । ಠನಿರ್ಮಾಣ ಮುಕೇಪಾಠ್ಠಿ ಸಮ್ಯಕ ಪಾಕಾರ್ಥ ೪ ಗುಣ ಜಲ ಮಿಸಾಠ್ಠ ಪುನಃ ಪಕಾಠೆ ಸ್ನೇಹಪಾಕ ಪರೀಷೋಪರಂತ ಅಗೇನಾಂಠಾಠ ಹಠಾಠ್ಠ ಕಪಡಾಲೆ ಠ್ಠಾನಿ ರ ಸ್ವಾಠ್ಠಗೀತ ಭಠ್ಠಪಾಠ್ಠಿ ಠಪದುಕ್ತ ಸಠ್ಠಾ ಖಾಠ್ಠೆಮಾ ಸುರಠಿತ ರಾಠೆ ।





उपयोग :- शिरोरोग, क्षान्तिव्य, पाल्तिव्य, दृष्टि विकार, इन्तरीमा ।

मात्रा :- २-२ घण्टा दुई नाकमा दिनको २ पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- ५ एमएल




का.मु प्रमुख सचिव



१६. सर्प तेल (Sarshapa Tela)

सर्पः कटुकः स्नोःस्तुन्तुमद्यः कदम्बकः । गौरस्तु सर्पः प्राज्ञैः सिद्धार्थ इति कथ्यते ॥

सर्पपशु रसे पाके कटुः स्निग्धः सतिक्तुकः । तीक्ष्णोष्णः कफबातघ्नोरक्तपित्तग्निवर्धनः ॥

रशोहरो ज्वरेत्कण्डू कुष्ठकोष्ठकिमिघ्नान् । यथा रक्तस्तथा गौरः किन्तु गौरो बरो मतः ॥

भावप्रकाशनिघण्टु धान्यवर्ग ६९-७१

घटकः :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगवाह	भाग	प्रतिफल
१.	सर्प	<i>Brassica campestris var. sarson-Prain</i>	बीज	१	५००

प्रयोग :- क्लिप्त विरचन र अभ्यंग ।

प्याकिड -२ मिटर





१७. सैन्धवादि तेल (Saindhavādi Tēla)

सैन्धवं देवकाष्ठञ्च चचाशुण्ठी च कटुकफलम् । शताह्न मुस्तकं चय्य मेदे मलहरं चिकित् ॥
 तिन्जल त्वचं चातं चित्रकं ब्रह्मवटिका । रातीविहङ्गमधुकं रेणुकाशतिक्त्वा रणु ॥
 अम्बुष्ठा नीलिनी इन्तीमूलं भरिचमेव च । अजमोदा पिप्पली च कुष्ठं रान्ना च सन्धिकम् ॥
 एषा कर्षमितैः कल्कैः शनैर्मृदग्निना पचेत् । प्रस्थञ्च कटुतेलस्य मूर्च्छितस्य यथाविधि ॥
 एतत्तेलवरं श्रेष्ठमभ्यङ्गात्मसर्वात्तनुत् । विशेषेणाम्बतेपुकटीजानुरसन्धिषु ॥
 हृत्पाश्र्वसर्वगतोशुभूलस्यैव विनाशयेत् । बालघ्नेभ्यो वाहायामान्वाहृदिभगन्दरे ॥
 शस्तं नादीव्रगान्नार्वाशाशयत्ययं देहिनाम् । अन्यथाश्च विविधान् रोगान् कृशमिन्द्राशनिर्गथा ॥
 सैन्धवाद्यमिदं तैलं सर्वाभ्ययनिपूदनम् ॥

सैन्धवपरलावली धानवालयोगाधिकार २०९-२१४

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगपात्र	भाग	प्रतिशत
१.	सर्पितेल	Brassica oil		६४	१००

कल्का घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगपात्र	भाग	प्रतिशत
१.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	३.१२५
२.	देवदारु	Cedrus deodara (Roxb.) Loud.	कण्डसार	१	३.१२५
३.	अथा	Acorus calamus Linn.	कन्द	१	३.१२५
४.	शुण्ठी	Zingiber officinale Roscoe	कन्द	१	३.१२५
५.	कटुकल	Myrica esculenta Buch. Ham. ex D. Don	त्वष्ट	१	३.१२५
६.	शतपुष्प	Anethum sowa Roxb. ex Hieron.	फल	१	३.१२५
७.	मुस्ता	Cyperus rotundus Linn.	कन्द	१	३.१२५
८.	अण्ड	Piper retrofractum Vahl.	मूल	१	३.१२५
९.	मेदा	Polygonatum cirrhifolium Royle	कन्द	१	३.१२५
१०.	महामेदा	Polygonatum cirrhifolium Royle	कन्द	१	३.१२५
११.	शुद्ध जयपाल	Purified Croton tiglium Linn.	बीज	१	३.१२५
१२.	चिकित्	Operculina turpethum (Linn.) Siva Manso	मूल त्वक्	१	३.१२५
१३.	तिन्जल	Barringtonia acutangula (Linn.) Gaertn.	बीज	१	३.१२५
१४.	त्वष्ट	Cinnamomum zeylanicum Blume	त्वक्	१	३.१२५
१५.	हृषेर	Pavonia odorata Willd.	मूल	१	३.१२५
१६.	चित्रक	Plumbago zeylanica Linn.	मूल	१	३.१२५
१७.	भारङ्गी	Clerodendrum serratum Linn.	मूल	१	३.१२५

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)





१८.	शटी	<i>Medychium spicatum</i> Ham. ex Smith	कन्द	१	३.१२५
१९.	किडई	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	१	३.१२५
२०.	यसिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	१	३.१२५
२१.	रेणुका	<i>Vitex negundo</i> Linn.	पौड	१	३.१२५
२२.	अतिसिध	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कन्द	१	३.१२५
२३.	एरण्ड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	मूल	१	३.१२५
२४.	घाट	<i>Cissampelos pareira</i> Linn.	मूल	१	३.१२५
२५.	निलिनी	<i>Indigofera tinctoria</i> Linn.	मूल	१	३.१२५
२६.	दन्ती	<i>Balaospermum montanum</i> Muell. Arg.	मूल	१	३.१२५
२७.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	३.१२५
२८.	अजमोदा	<i>Apium graveolens</i> Linn.	फल	१	३.१२५
२९.	पिपली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	३.१२५
३०.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	३.१२५
३१.	रुसु	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पत्ता	१	३.१२५
३२.	पिपलीमूल	<i>Piper longum</i> Linn.	मूल	१	३.१२५

४ नमूनाहरू: *Aconitum heterophyllum* Wall.

इस घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	जल	Water		२५६	१००

निर्माण विधि :- कस्तुर घटक इच्छाशक्तको गुणलाई मानीमा भर्न मरी कस्तुर बनाउने । मुषिर्ल सार्प लेखमा कस्तुर र फली मिश्रण मन्वाग्निमा पकाई अतिशय सुष्पिण्डि स्वेदनाक परीक्षणपश्चात् अमोनीबाट हटाई कपडाले छान्ने र स्वादहीन अल्पसि उपयुक्त माहोमा सुरक्षित राख्ने ।

उपयोग :- आमकास, कटीकास, जन्घास, उरुकास, सन्धिगास, हृदयप्रनासक, पाश्चिमास, समशरिरगास, शूल, वात-कफज व्याधि, कष्टपाम्, अम्बुवृद्धि, भगन्धर, कटीघ्न ।

मात्रा :- यथा आवश्यक वा चिकित्सकको मालात अनुसार ।

प्याकिङ :- १०० एमएम

सावधानी :- कस्तुर प्रयोगको लागि मात्र ।

सारी बाइसेट कस्तुर
इति

का.मु प्रमुख सचिव





१८. सोमराजी तेल (Somraji Tela)

सोमराजी हरिदे दे सर्पपः कुष्ठमेव च । करजैडगन्धवीजं पत्राण्यारबधस्व च ॥
विषघ्नेत्सार्पि तैलं नाडीपुष्टप्रणापहम् । अनेनागु प्रशाम्यन्ति कुष्ठान्घटादशौच तु ॥
नीलिका पिष्टका व्यङ्गो गम्भीरं वातरोगितम् । कण्डुकण्डूप्रशमनं दद्रुप्रशामिवास्वम् ॥

भैषज्यरत्नवती कुष्ठरोगाधिकार ३०२-३०४

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	सर्पतैल	Brassica oil		३२	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	बाकुची	<i>Psoralea corylifolia</i> Linn.	बीज	१	१२.५
२.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	१	१२.५
३.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काष्ठ	१	१२.५
४.	सर्पप	<i>Brassica campestris</i> var. <i>carson</i> Prain	बीज	१	१२.५
५.	कुष्ठ	<i>Saundersia lappa</i> C. H. Clarke	मूल	१	१२.५
६.	करज	<i>Pongamia pinnata</i> Pierre.	बीज	१	१२.५
७.	चक्रवर्द	<i>Cassia tora</i> Linn.	बीज	१	१२.५
८.	आरबध	<i>Cassia fistula</i> Linn.	पत्र	१	१२.५

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	जल	Water		१२८	१००

निर्माण विधि :- कल्क घटक द्रव्यहरूको चूर्णातई पानीमा सवेन गरी कल्क बनाउने । सुचिईत सर्प तेलमा जल र कल्क मिसाएर मन्दगतिमा पानी नसुकुट्टेला सम्म पकाउने । स्नेहवाक परीक्षोपराण्त चुम्बोघाट इटापर कापडाले छात्रे र स्वांगशित बर्षादि उपयुक्त सफ्त भाडोमा सुरक्षित साध सङ्कलन गर्ने ।

उपयोग :- कुष्ठ, नाडीप्राण, दुष्टप्राण, नीलिका, पीडिका, काष्ठ, गम्भीर, वातरक्त, कण्डू, कण्डू, दद्रु, कसा ।

मात्रा :- पचा आक्षयक वा विक्रिस्तकको सल्लात अनुसार ।

प्याकिड :- ५० एमएल

सावधानी :- काष्ठ प्रयोगको लागि मात्र ।



(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

डा. म. प्रमोद सन्धि

डा. म. प्रमोद सन्धि



१९. तिङ्गवादि तेल (Hingwadi Teta)

त्रिदुतुम्बुरुगुण्टीभिः साध्यं नेलन्तु सार्पम् । कर्णशूले प्रधानन्तु पूरणं तितमुच्यते ॥

सौम्यारजकाली कर्णरोगाधिकार १५

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	सर्प तेल	Brassica oil		१२	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	शुद्ध तिङ्गु	Purified <i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्गम	१	३३.३३
२.	तुम्बुक	<i>Zanthoxylum alatum</i> Roxb.	फल	१	३३.३३
३.	गुण्टी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	३३.३३

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	जल	Water		५८	१००

निर्माण विधि :- कल्क घटक द्रव्यहरूको सुधम पूर्णलाई तिङ्गुको घोलमा मर्दन गरी कल्क बनाउने । मुन्चिईत सर्प तेलमा कल्क र जल मिलाएर गन्दाग्निसमा पकाउने । जलिलारा सुकेपछि स्नेहवाक परीक्षोपरातत अगेनोकाट टट्टाएर कपडाले झारे र स्वाहशीत भएपछि उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित राख्ने ।

उपयोग :- कर्णशूल ।

मात्रा :- २-२ घोषा दुवै कालमा दिनको ३-४ पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- ५ एमएल

सावधानी :- कर्ण पटल छिडाइमा (Tympanic membrane perforation) प्रयोग गर्नु ।



(Handwritten signatures)

(Handwritten signature)
 सौम्यारजकाली
 कर्णरोगाधिकार

(Handwritten signature)
 फा.मु. प्रमुख सचिव



ख. घृत कल्पना

[Handwritten signature]
[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

श्रीमान्द स्वामी
शिव

[Handwritten signature]

का.मु प्रमुख सचिव





२०. कुमारकल्याण घृत (Kumarkalyāna Ghrita)

शङ्खपुष्पी चचा श्रान्ती कुष्ठ विफलता सह । शशा शर्करा शुण्ठी जीवन्ती विबक चला ॥
 शटी दुरालभा चिन्ब शहिम सुरसास्थिरा । मुस्त पुष्करमुलत्र सुधमेता राजपिम्पली ॥
 एषां कर्ष समैर्भागैर्घृतप्रस्थं विफलयेत् । कषाये कष्टकार्यान्च शरि तस्मिन्वचतुर्गुणि ॥
 एतत् कुमारकल्याण घृतरत्नं सुखप्रदम् । जलपुष्टिकरं घृत्य पुष्ट्याग्निशलवर्द्धनम् ॥
 क्षायासर्षपक्षालशमीकुमिदन्तमदापहम् । सर्वक्षतामपहरे दन्तोद्भेदे विशेषतः ॥

भेषज्यरत्नावली बालयोगाधिकार १३४-१३९

स्नेह घटक :-

क्र.स.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	गोधृत	Cow ghee		६४	१००

कसक घटक :-

क्र.स.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	शङ्खपुष्पी	<i>Convolvulus periculata</i> Choisy	पत्राह	१	४.३४
२.	चचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	४.३४
३.	श्रान्ती	<i>Bacopa monnieri</i> (Linn.) Pennell	पत्राह	१	४.३४
४.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	४.३४
५.	शरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	४.३४
६.	चिन्बक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	४.३४
७.	जामलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	४.३४
८.	शशा	<i>Vitis vinifera</i> Linn.	शुष्क फल	१	४.३४
९.	शर्करा	Sugar candy		१	४.३४
१०.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	४.३४
११.	जीवन्ती	<i>Leptodebia reticulata</i> W. & A.	मूल	१	४.३४
१२.	विबक	<i>Microstylis muscifera</i> Ridley.	कन्द	१	४.३४
१३.	चला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	१	४.३४
१४.	शटी	<i>Hedychium spicatum</i> Ham. ex Smith	कन्द	१	४.३४
१५.	पवास	<i>Alhagi pseudalhagi</i> (Bieb.) Desv.	पत्राह	१	४.३४
१६.	चिन्ब	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	अपचय फल संरक्ष	१	४.३४
१७.	शहिम	<i>Funica granatum</i> Linn.	फल लवण	१	४.३४
१८.	मुस्तकी	<i>Ocimum sanctum</i> Linn.	पत्र	१	४.३४
१९.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	४.३४
२०.	मुस्त	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	४.३४

Handwritten signatures and initials at the bottom left of the page.

Handwritten signature and initials at the bottom right of the page, along with a small circular logo.



২৭. ত্রিফলা ঘৃত (Triphalā Ghrita)

ত্রিফলা ত্র্যুপাণ দ্রাশা মধুক কটুরোহিণী । প্রপৌণ্ডরিক সুধমৈলা বিড়ই নাগকেশরম্ ॥
 নীলোৎপল শারিবে ত্রে চন্দন রজনীদ্রবম্ । কার্পিকঃ পথসা তুণ্ড্য বিগুণা ত্রিফলারসম ॥
 ঘৃতপ্রস্বং পক্ষেদেতন্সবনিবহুজ্বাঃপহম্ । তিমিরে দোষমাশ্রাব কাশলা কাশমর্ধ্বদন ॥
 বিসর্প প্রদর কাণ্ড রক্ত শ্বয়্যযুমেব চ । স্থালিত্যং পলিত চৈব কেয়ানা পতনং তথা ॥
 বিপমজ্বরমর্মাণি শূক্রে শাশু ঘ্যপোহতি । জন্যে চ মহলো রোগা নেচজা যে চ ভর্তমজা ॥
 তান্ সর্বাশ্রাণাপত্যাশু ভাস্করস্তিমিরং যথা । ম পৈতস্মাত্পর কিত্তিদুবিধিঃ কাশযগাদিবিঃ ॥
 দৃষ্টিপ্রসাদনং দৃষ্ট যথা স্ম্যত্বৈফলং ঘৃতম্ ॥

ভৈষজ্যসংক্রান্তী নেত্ররোগাধিকার ২২০-২২২

স্নেহ ঘটক :-

ক.স	ঘটক	বৈজ্ঞানিক নাম/অংরেজী নাম	প্রযোজ্যতা	ভাগ	প্রতিশত
১.	মৌঘৃত	Cow ghee		১৫	১০০

কলক ঘটক :-

ক.স	ঘটক	বৈজ্ঞানিক নাম/অংরেজী নাম	প্রযোজ্যতা	ভাগ	প্রতিশত
১.	হরিতকী	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	ফল	১	৫
২.	বিম্বিতক	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	ফল	১	৫
৩.	ধামনকী	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	ফল	১	৫
৪.	শুণ্ঠী	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	কন্দ	১	৫
৫.	মরিচ	<i>Piper nigrum</i> Linn.	ফল	১	৫
৬.	নিম্বলী	<i>Piper longum</i> Linn.	ফল	১	২
৩.	ব্রহ্ম	<i>Vitis vinifera</i> Linn.	শুণ্ঠী/ফল	১	৫
৫.	গাণ্ডিমধু	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	কাণ্ড র মূল	১	৫
৭.	কুটকী	<i>Picrothiza kurroa</i> Royle ex Benth.	ভেঁমিক কাণ্ড	১	৫
১০.	পল্ল	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	কাণ্ড	১	৫
১১.	এলা	<i>Elettaria cardamomum</i> (Linn.) Maton.	ফল	১	৫
১২.	বিড়ই	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	ফল	১	৫
১৩.	নাগকেশর	<i>Mesua ferrea</i> Linn.	পুষ্প	১	৫
১৪.	মিস্তকমল*	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm. f.	পুষ্প	১	৫
১৫.	কৃষ্ণ সারিষা*	<i>Cryptolepis buchanani</i> Roem. & Schult.	মূল	১	৫
১৬.	সারিষা	<i>Hemidesmus indicus</i> (Linn.) H. Br.	মূল	১	৫
১৭.	রক্তচন্দন	<i>Pterocarpus santalinus</i> Linn.f.	কাণ্ডসার	১	৫
১৮.	চন্দন	<i>Santalum album</i> Linn.	কাণ্ডসার	১	৫

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]





१९.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कण्ड	१	५
२०.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	१	५

(1) (Surface, face, outer)

कच्चा घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिमात्र
१.	हरिद्रा	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	६४	२३.३३
२.	विभिन्न	<i>Terminalia bellirica</i> Roeb.	फल	६४	२३.३३
३.	आमला	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	६४	२३.३३
४.	जल	Water		७६८	

दूध घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिमात्र
१.	गोदुग्ध	Cow milk		६४	१००

निर्माण विधि :- कल्क घटक इल्युसको चूर्णातई पानीसग मर्दन गरी कल्क बनाउने । कच्चा घटक इल्युसकोतई ४ गुण घनीमा पकाएर चतुर्थस कच्चा बनाउने । मुर्च्छित गोदुग्धमा कच्चा र कल्क मिसाएर पकाई जलियांग सुकाउने । जलियांगि अगुमा दुध राखेर पकाई जलियांग सुकाएर सम्बन्ध साकार्प ४ गुण जल मिसाएर पुनः मन्दाग्निमा पकाएर स्नेहपाक परीक्षोपरांत जारी पुनोपाट उतायेर कपटाले छात्रे र स्वांगरीत भएरि सुचित सद्य उपयुक्त भादोमा राखे ।

आमयिक प्रयोग :- सर्पि नेचरोस, निमिर, अमं, कौष, नेत्रभाय, सत्रलकुल, चर्भगत रोम, कामला, बभुंद, चिसर्प, खालिय, पालिय, प्रवर, कण्डू, रक्तदुही, शोथ, विषम ज्वर।

मात्रा :- २-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा निरिक्तसकको सन्नाह अनुसार ।

अनुपात :- समरितोष्ण जल

प्याकिड :- १०० घाम



[Handwritten signatures]

[Handwritten signature]
 श्री बलभद्र खत्री
 कृषि

[Handwritten signature]
 फा.मु प्रमुख सचिव



२२. पञ्चगव्य घृत (Panchagavya Ghrita)

गोशकृद्दसदधम्मन्धीरभुवैः समीर्षितम् । सिद्धं चातुर्यिकोन्मादसहापस्मारनाशनम् ॥

श्रीपञ्चरत्नावली अपस्मारयोगधिकारः ३२

घटक :-

क्र.सं.	घटक	प्रयोग्याइ	भाग	प्रतिशत
१.	गोमग रस	Cow dung water	१	२०
२.	गोदही	Cow curd	१	२०
३.	गोदुग्ध	Cow milk	१	२०
४.	गोमूत्र	Cow urine	१	२०
५.	गोघृत	Cow ghee	१	२०

निर्माण विधि :- सर्वप्रथम गार्दको घृतको सुपुर्वत गर्ने । घृतमा बाँकी घटक द्रव्य मिसाएर मन्दान्निमा जलियांश सुक्नेगरी पकाउने । त्यसपछि सम्बन्ध पाकाई घृतको चर चुहा जल मिसाएर पुनः मन्दान्निमा पकाई स्नेहपाक परीक्षोपरान्त चुलोबाट निकालेर कपडाले छान्ने र स्वांगरीत भएपछि मुश्किल साथ उपयुक्त भाडोमा राख्ने ।

उपयोग :- उन्मादज्वर, चातुर्यिकज्वर, अपस्मार, सादोष ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा त्रिविस्वकको सन्ताह अनुसार ।

प्याकिड :- १०० ग्राम



[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
श्रीपञ्चरत्नावली
परिचय

[Handwritten signature]
मा.मु. प्रमुख सचिव



२३. पञ्चतिका घृत (Panchatikta Ghrita)

निम्बं पटोलं व्याघ्रीं गृह्णीत वासकं तथा । कुर्वाद्गणपलान् भागानेकैकस्य सुकृद्दिनाम् ॥
जलद्रोणी विपस्वत्यं यावत्पादावरोक्षितम् । घृतप्रस्यं पथेतेन विफलाम्बसंयुतम् ॥
पञ्चतिकाभिर्दं स्यात् सर्पिः कुष्ठविनाशनम् । अशीति वातजाभोगाधन्वादिशान्च पित्तिकान् ॥
विराति श्लेष्मिकाश्चैव पानादेवापकर्षति । दुष्टव्रणकृमीनर्शपञ्चकासाद्य नाशयेत् ॥

भैरव्यस्तावती कुष्ठरीमाधिकार २५१-२५४

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	गोधृत	Cow ghee		६४	१००

कन्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	हरितकी	<i>Terminalia chebula Retz.</i>	फल	५	३३.३३
२.	विभिन्नक	<i>Terminalia bellirica Roxb.</i>	फल	५	३३.३३
३.	आमलकी	<i>Emblica officinalis Gaertn.</i>	फल	५	३३.३३

जवाब घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	निम्ब	<i>Azadirachta indica A. Juss.</i>	त्वक्	४०	२०
२.	पटोलपत्र	<i>Trichosanthes dioica Roxb.</i>	पत्र	४०	२०
३.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense Burm. f.</i>	मूल	४०	२०
४.	गुहृषी	<i>Tinospora cordifolia (Willd.) Miers</i>	काष्ठ	४०	२०
५.	वास	<i>Adhatoda vasica Nees</i>	पत्र	४०	२०
६.	जल	Water		१०२४	

निर्माण विधि :- कन्क घटक इष्यहरस्यो चूर्णलाई पानीसंग भर्षन करी कन्क बनाउने । जवाब घटक इष्यहरस्यो उन्नेक्षित साधाको पानीमा पकाएर तनुवीस जवाब बनाउने । मुचिर्क्षित गोधृतमा जवाब र कन्क मिलाएर पकाई जलियांग्रा सुकोषाङ्क स्नेहपाक परीक्षोपरान्त कराही चुन्नीबाट उतारेर अफटाले छुई र स्वांगशीत भएपछि सुरक्षित साध उपयुक्त भाडोमा राखे ।

आमयिक प्रयोग :- कुष्ठ, ८० कलत्र रोग, ४० सित्त रोग, २० कफ रोग, अर्ध किमी, दुष्ट जग, कात ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

डा. प्रद्युम्न सिंह

फा.मु प्रमुख सचिव



AAUK

अनुदान :- समशितोष्ण जल

प्लॉट नं. :- 100 ग्राम र 9 केजी



संज्ञित अधिकारी
डी.डी.




का.मु प्रमुख सचिव



२४. फल घृत (Phala Ghrita)

विफला द्वे सप्तधरे गुडुधी सपुनर्नकाम् । शुकनासा हरिदेवै रसना मेधा शतावरीम् ॥
 कन्कीकृत्य घृतप्रस्थं पपैत्सीरं चतुर्गुणम् । तस्मिन् पापयंत्राणी घृनिशूलनिपीडिताम् ॥
 शिण्डिता चलिता या च निःसृता विवृता च या । पित्तपोनिधे चिह्नान्ता पण्डपोनिधे या स्मृता ॥
 प्रपद्यन्ते हि ताः स्वानं गर्भं गृह्णन्ति चासकृत् । एतत्फलघृतं समं घृनिबोधहरं परम् ॥

भौगोलिक/राज्यी घृनिध्यापयोग्यधिकार ७२-७५

सोम घटक-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	सोमघृत	Cow ghee		६५	१००

कणक घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	हरितकी	<i>Terminalia chebula Retz.</i>	फल	१	७.६९
२.	विभितक	<i>Terminalia bellirica Roxb.</i>	फल	१	७.६९
३.	जामलकी	<i>Emblica officinalis Gaertn.</i>	फल	१	७.६९
४.	सप्तधर	<i>Barleria praeoxilis Linn.</i>	पत्राज	२	१५.३८
५.	गुडुधी	<i>Tinospora cordifolia (Willd.) Miers</i>	काष्ठ	१	७.६९
६.	पुनर्नका	<i>Boerhaavia diffusa Linn.</i>	पत्राज	१	७.६९
७.	इक्षोमाक	<i>Oroxylum indicum Vent.</i>	मूलत्वक	१	७.६९
८.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa Linn.</i>	कन्द	१	७.६९
९.	शमली	<i>Berberis aristata DC.</i>	काष्ठ	१	७.६९
१०.	रसना	<i>Pluchea lanceolata C. B. Clarke</i>	पत्राज	१	७.६९
११.	मेधा*	<i>Polygonatum verticillatum Boyle</i>	कन्द	१	७.६९
१२.	शतावरी	<i>Asparagus racemosus Willd.</i>	कन्द	१	७.६९

* शतावरी: *Asparagus racemosus Willd.*

दुध घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	सोमदुध	Cow milk		२५.६	५०
२.	जल	Water		२५.६	५०

निर्माण विधि :- कणक घटक इष्यारसकरे चूर्णलाई पानीसंग मर्दन गरी कन्क बनाउने । सुचिर्चित सोमघृतक कन्क र दुध मिलाएर मन्दान्निमक पकाई अन्तिपयोग सुकेपछि सम्यक पाकार्थ धार युक्त पानी मिलाएर पुनः

४२

 प्रा. प्रो. कल्याण





मन्दारिमा पाक गर्ने र स्नेहपाक परीक्षणोपरान्त कराली चुन्नीबाट उत्तरीर कपडाले छाप्ने र स्वांगभीत भएपछि सुरक्षित साथ उपयुक्त भाडोमा राख्ने ।

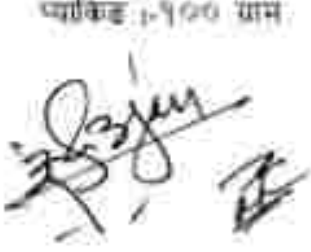
आमयिक प्रयोग :- योनिशूल, योनिदोष, पित्तयोनि, विक्ला, निःसृता, यन्त्रि, पिपिहना, निचरना, तपहयोनि ।

साथ :- ३-६ घाम दिनको दुई पटक वा त्रिकिन्तकको मल्लात अनुसार ।

अनुपाम :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- १०० घाम






 श्री कान्त शर्मा
 अध्यक्ष


 का.मु प्रमुख सचिव



२५. ब्राह्मी घृत (Brāmhī Ghrita)

द्वौ प्रस्यो स्वरसात् ब्राह्मयाः घृतप्रस्यं च सञ्चितं । ज्योपरयामाचिवान्दन्तीशांखागुणीनुपद्रुमैः ॥
ससप्तलाकुमिहारैः कान्ठिकारैरक्षसम्भितैः । पलवृद्ध्या प्रयुञ्जीत परमायां चतुष्पालम् ॥
उन्माद्यकुहापसास्मारहरं कथ्यामुत्प्रदम् । वाक्स्वरभृतिमेधाकृत् ग्रन्थं ब्राह्मीघृतं स्मृतम् ॥

सहस्रलेख घृतप्रकरण

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिपात
१.	गोधृत	Cow ghee		१९२	१००

कन्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिपात
१.	गाठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्क	१	४.७६
२.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	४.७६
३.	पिपली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	४.७६
४.	विषुत	<i>Operculina turpethum</i> (Linn.) Silva Manso	मूल लवक	२	१४.२९
५.	वन्ती	<i>Baliospermum montanum</i> Muell. Arg.	मूल	२	१४.२९
६.	रोखपुष्पी	<i>Convolvulus pluricaulis</i> Choisy	पत्राङ्क	३	१४.२९
७.	आरबख	<i>Cassia fistula</i> Linn.	फल मज्जा	२	१४.२९
८.	सप्तला	<i>Euphorbia tirucalli</i> Linn.	मूल	३	१४.२९
९.	विडङ्ग	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	३	१४.२९

इष घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याङ्क	भाग	प्रतिपात
१.	ब्राम्ही	<i>Bacopa monnieri</i> (Linn.) Pennell	पत्राङ्क स्वरस	२०५	१००

निर्माण विधि :- कन्क घटक इषवत्सुको चूर्णलाई पानीसँग मर्दन गरी कन्क बनाउने । मुषिर्द्धत गोधृतस्य कन्कर ब्राह्मी स्वरस मिलाएर मन्दाग्निमा पकाई जलियांग सुकेपछि सम्यक् पाचार्थ ४ गुण्य पानी मिलाएर पुनः मन्दाग्निमा पकाई जलियांग सुकेपछि स्नेहभाक परीक्षोपरान्त कराती सुन्तोभाट उत्तारर कापटालो छान्ने र स्वांगशीत भास्वि सुर्द्धित साथ उपप्लुत भाडोमा राख्ने ।

आमयिक प्रयोग :- उन्माद्य, कन्ध्या, अपस्मार, कुष्ठ । ब्राह्मी घृत मेधावर्धक, स्मृतीवर्धक, स्वरवर्धक र वाक्वर्धक हुन्छ ।

माना :- ३-६ ग्राम दिनको दुई चटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।



Handwritten signatures and marks at the bottom of the page.

अनुपान :- समसिद्धिणा जल

प्याकिड :- १०० ग्राम

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

श्री राजेश्वर कल्याण
श्रील



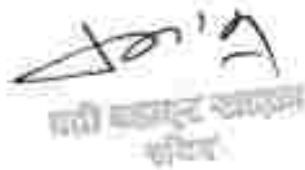
[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव



ग. अनुसूची


[Handwritten signature]




श्री. बहादुर खान
शेखर




का. मु. प्रमुख सचिव

Annex 1. Analytical Specifications for Sneha Kalpana (Medicated oil)



Government of Bagmati Province
Ministry of Health

Ayurveda Aushadhi Utpadan Kendra

Ratnagar-1, Chitwan

General description of sample			
Name /Dosage form	/Oil	Received date	
Received from/Quantity		Analysis initiated date	
Batch no.		Analysis completed date	

Analysis of sample		
S No	Test Parameters	Finding
1	Description	
2	Average volume	
3	Net volume	
4	Organoleptic evaluation	Colour
		Odour
		Taste

S No	Test Parameters	Range	Finding
5	Weight per ml		
6	Specific gravity at 40° C		
7	Viscosity		
8	Refractive index at 40° C		
9	Acid value		
10	Iodine value		
11	Saponification value		
12	Peroxide value		
13	Rancidity test (Kries test)		
14	Leakage test		
15	Identification: TLC (if possible)		
16	Test for heavy metals (if possible)	Lead	10 ppm
		Mercury	1 ppm
		Arsenic	3 ppm
		Cadmium	0.3 ppm
17	Microbial	Total bacterial count	10 ⁵ /cfu

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]





Tests	Total fungal count:		10 ³ /cfu
18 Aflatoxin	B1		0.5 ppm
	G1		0.5 ppm
	B2		0.1 ppm
	G2		0.1 ppm
19 Test for specific pathogens	<i>Escherichia coli</i>		Nil
	<i>Salmonella species</i>		Nil
	<i>Staphylococcus aureus</i>		Nil
	<i>Pseudomonas aeruginosa</i>		Nil

	Performed by	Checked by	Approved by
Signature:			
Name:			
Designation:			
Date:			

[Handwritten signature]
[Handwritten initials]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 వ్యవసాయ విశ్వవిద్యాలయం
 సచివ

[Handwritten signature]
 కా.ము ప్రमुख सचिव





Annex 2. Analytical Specifications for Sneha Kaipana (Medicated ghee)

General description of sample			
Name / Dosage form	/OR	Received date	
Received from/Quantity		Analysis initiated date	
Batch no.		Analysis completed date	

Analysis of sample		
S No	Test Parameters	Finding
1	Description	
2	Average volume	
3	Net volume	
4	Organoleptic evaluation	Colour
		Odour
		Taste

S No	Test Parameters	Range	Finding
5	Weight per ml		
6	Specific gravity at 40° C		
7	Viscosity		
8	Refractive index at 40° C		
9	Acid value		
10	Iodine value		
11	Saponification value		
12	Peroxide value		
13	Rancidity test (Kries test)		
14	Leakage test		
15	Identification: TLC (if possible)		
16	Test for heavy metals (if possible)	Lead	10 ppm
		Mercury	1 ppm
		Arsenic	3 ppm
		Cadmium	0.3 ppm
17	Microbial Tests	Total bacterial count	10 ⁶ 5/cfu
		Total fungal count	10 ⁴ 3/cfu
18	Aflatoxin	B1	0.5 ppm
		G1	0.5 ppm
		B2	0.1 ppm
		G2	0.1 ppm
19	Test for specific	<i>Escherichia coli</i>	Nil
		<i>Salmonella</i> species	Nil

Signature

Signature

10
Signature
 2023

Signature





pathogens	Staphylococcus aureus	Nil
	Pseudomonas aeruginosa	Nil

	Performed by	Checked by	Approved by
Signature:			
Name:			
Designation:			
Date:			

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿ ಕಛೇರಿ
 ಬೆಂಗಳೂರು

[Handwritten signature]
 ಫಾ.ಮು. ಪ್ರಮುಖ ಸಚಿವ





अनुसूची ३. गैरिक शोधन

गैरिक त् गका दुग्धैभाषित शुद्धिमुत्पत्ति ॥ अरि च गैरिक किञ्चिदाज्येन भूट शुद्धि प्रजायते ॥

वैद्यपरम्पराको शोधन-मापन-मुल्यांकनप्रकारण २३

घटक :-

क स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याइ	भाग	प्रतिशत
१.	गैरिक	Ochre		१	१००
२.	गोदुग्ध	Cow milk		प्रधान भाग	

घटक :-

क स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याइ	भाग	प्रतिशत
१.	गैरिक	Ochre		१	१००
२.	गोघृत	Cow ghee		प्रधान भाग	

शोधन विधि :- गैरिकको सुक्ष्म चूर्णलाई गोदुग्धको ३ भागमा दिनाले गैरिक शुद्ध हुन्छ ।

अथवा गैरिकको सुक्ष्म चूर्णलाई धेरै गाईको धुम्रा भुटनाले गैरिक शुद्ध हुन्छ ।

 
 डा. बन्धु प्रसाद शर्मा
 अध्यक्ष


 का.मु. प्रमुख सचिव





अनुसूची ४. जयपाल शोधन

जैपालं रक्षितं त्वग्दुररसजाभिर्मले माहिते । निजिसे व्यहमुण्यातोविविभले सुख्ये सध्यासोर्द्धितम् ।
लित्तं नूतनखर्परु विगतस्नेह रज.सजिभ ॥ निम्बूकाम्बुविभाचितं च धतुशः शुद्धं गुणाहय भवेत् ॥
शाईधर संज्ञिता रखादिशोधनमारवकल्पता २८९

मुख्य घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	जयपाल	<i>Crotan tiglium</i> Linn.	बीज	१	१००

द्वि-घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	निम्बूक	<i>Citrus limon</i> (Linn.) Burm. f.	स्वरस	प्रयात भाग	

अन्य घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्याह	भाग	प्रतिशत
१.	खपरा	Earthen tin		प्रयात भाग	
२.	मालिग राङ्ग	Buffalo dung		प्रयात भाग	

शोधन विधि :-

- सर्वप्रथम जयपालको बीजलाई २ भागमा चिरेर ढोका झिपी भित्रको अंकुर निकाल्ने ।
- अंकुरको जल बनाएर पोटलीमा बाधेर भैँसीको सोख्न भित्र ३ दिनसम्म पुँर राख्ने ।
- अर्को दिन झिँकेर सातोपानीले सफा गर्ने र सफा कपडामा सुक्नुलाे पोटली बनाएर सरलमा राखी कुँटेर कात्का बनाउने ।
- यसको कल्कलाई नया खपरा (झाला) छान्ने बाटीको टागलामा छोप्ने ।
- १-२ दिनपछि खपराले लेल ससिलकोपछि सुख्का जयपाल चूर्णलाई मडुलान गर्ने ।
- त्यस चूर्णलाई निम्बू रसको ३ भावना दिएर सफा बाडोमा सेक्लान गर्ने ।



[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

बडी कलापुत्र उपाध्याय
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव

अनुसूची ५. मनःशिला शोधन

शोधन विधि १ :-

अमस्त्यपत्रतोयेन भाविता सप्तवारकम् ।

रमरत्न संमुच्चय ३/९३*



*अनुसूचित सारकाल (विद्विगमन विधि) केच नं १२३

घटक :-

क्र.स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगपाइ	भाग	प्रतिशत
१.	मनःशिला	Realgar		१	१००
२.	अमस्त्य	Sesbania grandiflora Linn.	पत्र स्वरस	प्रयात भाव	

मनःशिलाको सुदम पूर्णलाई अमस्त्य पत्र स्वरसको साथ भावना विनाले मनःशिला शुद्ध हुन्छ ।

शोधन विधि २ :-

शुक्लवेरसैर्वापि विशुद्धयती मनःशिला ।

रमरत्न संमुच्चय ३/९३*

*अनुसूचित सारकाल (विद्विगमन विधि) केच नं १२३

घटक :-

क्र.स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts Use	भाग	प्रतिशत
१.	मनःशिला	Realgar		१	१००
२.	अमस्त्य	Zingiber officinale Roscoe	कुण्ड स्वरस	प्रयात भाव	

मनःशिलाको सुदम पूर्णलाई अमस्त्य स्वरसको साथ भावना विनाले मनःशिला शुद्ध हुन्छ ।

श्री बालमुर खड्गम
रवि



का.मु प्रमुख सचिव



अनुसूची ६. साइली शोधन

साइली शुद्धिमायाति दिन गोमूत्रसन्धिता ।

योग्यशास्त्र १६३५ -

मुख्य घटक :-

क्र.सं.	Name	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिपात
१.	साइली	<i>Gloriosa superba</i> Linn.	ऊन्द	१	१००
२.	गोमूत्र	Cow urine		प्रचार भाषा	


शोधन विधि :- साइलीको ऊन्दलाई स-सानी टुका गरी गोमूत्रमा दिनभरि भिजाएर राख्ने । भोलो विहान सक्का पानीले पछालेर झापा सुक्क गरी सुरक्षितस्थान राख्न सक्ने ।






राष्ट्रिय साइली संयोजक
सचिव




 डा.मु. प्रमुख सचिव



अनुसूची ७. बत्सनाभ शोधन

विषं तु खण्डराः कृत्वा बत्सनाभेन बन्धयेत् । गोमूत्रमध्ये निक्षिप्य स्वापयेदात पे ज्ञयाम् ॥

गोमूत्रं च प्रघातय्य नूतनं प्रत्याहं युधिः । अर्थादतीते समुद्धृत्य शोषयेन्मूदु पीपयेत् ॥

शुद्धयत्येवैकित्तत्त्वयोग्यं भवति चास्तिजित् । खण्डीकृत्य विषं बत्सपरिवर्द्धं तु रोचया ॥

अजापयसि सस्विन्नं यामतः शद्धिमाप्नुयात् । अजादुग्धभावावस्तु सत्वादीरिण शोधयेत् ॥

शार्ङ्गधर संज्ञिता मध्यमखण्ड १२/२१०-२१३

मुख्य घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	बत्सनाभ	<i>Aconitum ferox</i> Wall ex Seringe	कन्द	१	१००

द्वय घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	गोदुग्ध	Cow milk		४	१००
२.	गोमूत्र	Cow urine		प्रथम भाग	

शोधन विधि :-

- सर्वप्रथम बत्सनाभको स-सालो टुक्रा बनाएर गोमूत्रमा २४ घण्टा सम्म छोपेर भिजाइदिने ।
- अर्को दिन यशिलेको गोमूत्रलाई मिशरेर नयाँ गोमूत्र भने ।
- यो प्रक्रिया ३ पटक सम्म गर्ने ।
- त्यसपछि बत्सनाभलाई पानीले छोपेर साफा कापडामा पोटागी बनाउने ।
- बत्सनाभको पोटागीलाई दुग्धपुस्त बिलायन्त्रमा ३ घण्टा सम्म स्वेदन गर्ने ।
- अन्तमा बत्सनाभलाई छुटावमा सुकाएर संकलन गरी सुरक्षित राख्न पर्छ ।

उपद्रव (Antidote) :-

अतिमात्रं यदा भुक्तं तदासां टंकरां पिबेत् । सिद्धाद्रां बधुसर्पिभ्यां सपिष्टामर्जुनत्वचम् ॥

इत्यगुण (२) पि भि रामां

बत्सनाभको अति मात्रामा सेवन गरी उपद्रव उत्पन्न भएमा प्रतिविषको रूपमा टंकरा बत्सनाभलाई पानीमा छोपेर पिलाउने वा अर्जुनको त्वकलाई असमान मात्राको बधु-धूलमा मिश्रण गर्दा घटाउने ।







डा. क. म. प्रसाद
शास्त्र


का.मु. प्रमुख सचिव





अनुसूची ८. हरताल शोधन

स्विज कुम्भाण्डतोषे वा तिलधारकलेऽपि वा । तोषे वा चूर्णसंयुक्ते बोलायन्वेण शुद्धयति ॥

रत्नरत्न समुच्चय ३/३०.

सुविशुद्धितं तु तालं खल्लु पोटलीगृहस्थम् । नभनिम्बुकोत्थञ्चारा लिङ्गं दौलिकारूपयन्वे ॥

त्रिवर्षार्धेऽधिकानः सततं तु फासमेकम् ।

रत्नरत्नसिद्धि ३१/१८.

*आधुनिक कालस्य अभिज्ञानस्य विचारित न १८९९

घटक १

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	हरताल	Orpiment		१	१००
२.	कुम्भाण्ड	<i>Benincasa hispida</i> (Thunb.) Corff.	फल स्वरस	प्रकाश भाग	

घटक २

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	भाग	प्रतिशत
१.	हरताल	Orpiment		१	१००
२.	निम्बुक	<i>Citrus limon</i> (Linn.) Burm. f.	फल स्वरस	प्रकाश भाग	

शोधन विधि :-

- पत्रतालको स-भागो टुका गरेर पोटली बलाउने र चुणोदक पुरित बोलायन्वेमा ३ घण्टा सम्म स्वेदन गर्दासि हरतालको शोधन हुन्छ ।
- चुणोदकको सहायमा निम्बु स्वरस, तिल धार वा कुम्भाण्ड स्वरसमा ३ घण्टा सम्म बोलायन्वेमा स्वेदन गर्दासि पनि हरताल शुद्ध हुन्छ ।

(Handwritten signatures and initials)

श्री रामप्रसाद शर्मा
सचिव

फा.मु प्रमुख सचिव





अनुसूची १. सिद्ध शोधन

शोधन विधि १ :-

पद्मपत्रसे याममातपे भावित सिद्ध । रामदं शुद्धिमान्गोति रसगोलेषु योजयेत् ॥

चोसरञ्जणर पेज न१६४

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	सिद्ध	<i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्घास	१	१००
२.	पद्म	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	पत्राङ्क (स्वरस)	प्रवास-माका	

सिद्धलाई कम्पत पत्र स्वरसले ३ घण्टा यामको तापमा भावना दिनाले सिद्ध शुद्ध हुन्छ । यसरी शोधन गरिएको सिद्ध रस औषधिमा प्रयोग गरिन्छ ।

शोधन विधि २ :-

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	सिद्ध	<i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्घास	४	१००
२.	शोधत	Cow ghee		१	

सिद्धलाई चतुर्बरा धृतमा भुटनाले सिद्ध शोधन हुन्छ ।

आयुर्वेद का काल वेदाला पेज न २१०



[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

पद्म पत्राङ्क स्वरस
सचिव

[Handwritten signature]
फा.मु प्रमुख सचिव



अनुसूची १०. स्वरस कल्पा

आप्ततासत्वणाकुष्टाद् द्रव्यात्पुण्यात्समुद्धरेत् । चसनिष्पीडितो यः स रसः स्वरस उच्यते ॥
कुडवं चूर्णितं द्रव्यं शिथं च द्विगुणं जले । अहोरात्रं स्थितं तस्माद्भवेत् स रस उत्तमः ॥
आवाय शुक्कद्रव्यं वा स्वरसनामसम्भवे । जलेऽष्टगुणिते साध्वे पादशिटं च गृह्यते ॥

गाईचर संहिता मध्यमखण्ड १/२-४

विधि १- ताजा जडीबुटीबाट स्वरस तयार गर्ने तरिका :-

- स्वरस बनाउनु पर्ने ताजा द्रव्यहरूलाई सफा गरी भिँसेर सफा बन्धुद्वारा निष्प्रेर निर्लेको रसलाई एकत्रित गर्ने ।

विधि २ सुक्खा जडीबुटीबाट स्वरस तयार गर्ने तरिका :-

- १ भाग सुक्खा द्रव्यको चूर्णमा २ भाग पानी मिसाएर १२ घण्टा नफनाइकम भिजाइराख्ने ।
- त्यसलाई तातो मिश्रण कपडाले छाँतेर स्वरस सफा भाँटोमा सङ्कलन गर्ने ।

विधि ३- विशेष ताजा जडीबुटीबाट स्वरस तयार गर्ने तरिका :-

- माथिका तरिकाबाट स्वरस निकाल्न नसक्ने जडीबुटीहरू जस्तै बासपचलाई पिसेर कन्क बनाउने ।
- कन्कलाई केराको पालमा पोको पारी भाँडेको बाँधेर त्यसमाथि माटोको गोतले लेप लगाउने ।
- गोतलाई प्रत्यक्ष धारमा सुकाएर राती नभएसम्म अर्धमा पोल्ने ।
- गोतलाई स्वांगसहित हुन दिई माटोको लेप फुटाउने र कन्कलाई सङ्कलन गरी निष्प्रेर सफा भाँटोमा स्वरस सङ्कलन गर्ने ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

डा. कल्याण शर्मा
सचिव

[Handwritten signature]
फा.मु प्रमुख सचिव





अनुसूची ११. कल्क कल्पना

द्रव्यमाई शिलापिष्टे शुष्के वा सजलं भवेत् । प्रक्षोपावापकल्कास्ते तन्माने कर्षसमितम् ॥

कल्के मधु घृतं तैलं देयं द्विगुणमात्रया । सित्ता गुह्यं समं प्रधाद् प्रचा देवाधतुर्गुणाः ॥

आर्जुन संहिता मध्यमखण्ड ५/१२-

विधि १ - साजा जडीबुटीघाट कल्क तयार गर्ने तरिका :-

- साजा जडीबुटीहरूलाई सानो सानो टुकामा काट्ने ।
- जडीबुटीलाई सिलोटाभा पिसेर कल्क तयार गर्ने र सफा भाटोमा संकलन गर्ने ।

विधि २ - सुसक जडीबुटीघाट कल्क तयार गर्ने तरिका :-

- सुसक जडीबुटीहरूको सुखम चूर्ण तयार गर्ने ।
- चूर्णमा माथ भिजेगरी पानी मिसाएर रातभर (१२ घण्टा) भत्ताइकरन राख्न दिने ।
- बिरान पचाबन्धक पानी मिसाएर जडीबुटीलाई सिलोटाभा पिसेर कल्क तयार गर्ने र सफा भाटोमा संकलन गर्ने ।

नोट :- धूप र जात्राप पनि कल्काका रर्गोप हुन् । साधरगतया यसको मात्रा १ खोभ हुन्छ ।

डि. हेल्थ अफिसर
बलारी



फा.मु प्रमुख सचिव



अनुसूची १२. क्वाथ कल्पना

पनीयं षोडशगुणं क्षुण्णं द्रव्यफले विभेत् । मृत्पात्रे क्वाथयेद् घ्राह्यमष्टमांशायरोषितम् ॥
 तन्मूलं पाचयेद्दीप्तान्कोष्णं मृदग्निस्तपितम् । शृतं क्वाथः कषायश्च निर्मुक्तः स निगद्यते ॥
 तैलं घृतं च पानीयं कषयं व्यञ्जनादिकम् । शृतगीतं पुनस्तमं तन्मूले विपद्यद् भवेत् ॥
 चतुर्गुणं मृदौ द्रव्ये अठिनेष्ट गुणे जले । अल्पवर्षे कठिने देये तुर्धे षोडशिकं मतम् ॥
 पाचनीं दीपनीयश्च शोधनः शमनस्तथा । तर्पणः कलेदनः शोषी क्वाथः सामथिधो मृतः ॥

शाईधर संज्ञिता मध्यमकण्ड २/१-३

निर्माण विधि :-

- उल्लेखित जडीबुटीको सबकुट चूर्णलाई सफा प्लासिक वा स्टिन्सको भाडोमा राख्ने ।
- जडीबुटीका प्रकारहरूमा आधारित भएर सामान्यतया ५ वा ८ गुण वा निर्देशानुसार पानी लिने ।
- भाडोलाई नक्षोपीकन मन्डारिभन्दा क्षुर्पाण पानी रोपे (वा निर्देशानुसार) हुने गरी पकाउने ।
- भाडोलाई आनोकट उतारेर स्वांगशीत हुन दिने ।
- साफ कपडामा छानेर उपयुक्त सफा भाडोमा क्वाथ सङ्गणन गर्ने ।





अनुसूची १३. हिम कल्पना

शुष्कं द्रव्यफलं सम्यक् पट्टिभनीरपत्नीः प्लुतम् । निगोषितं हिमः स स्यात्तथा शीतकषायकः ॥
तन्मानं फाण्टबन्धोय सर्वत्रैवैव निदधयः ॥

शाईधर सहिता मध्यमकृष्ण ४/१

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	अद्विनुटी	Herbs		१	१००
२.	जल	Water		६	

निर्माण विधि :-

- सफा भाडोमा काष्ठौषधिको घूर्णलाई ६ गुण चिसोपानीमा भिजाएर रातभर छोडिदिने ।
- चिहान हातले भिचेर सफा कपडासे छानेर हिम सफा भाडोमा सङ्कलन गर्ने ।

नोट :- सामान्यतया हिमको मात्रा ८ भोला हुन्छ ।

  
डा. राजु राय
सचिव




का.मु. प्रमुख सचिव



अनुसूची १४. स्नेहपाक परीक्षा

स्नेहोक्तको जवाडजुन्या बर्तितो बर्तितवद्रवेत् । चट्टी क्षिमे च नो रात्रस्तदा सिद्धिं विनिर्दिशेत् ॥
 शब्दे व्युपरमे जाते फेनस्योपरमे तथा । गन्धबर्णरसादीनां सम्पत्तीं सिद्धिमाविरोत् ॥
 घृतस्यैव विपक्वस्य जानीयात्कुरालो भिषक् । फेनोऽतिमात्रे तैलस्य ज्ञेयं धृतवद्रादिभेत् ॥

भैरव्यरत्नवती उत्तराधिकार १२८१-१२९१

परीक्षण विधि :-

- १) करालीको तन्लो भागवाट परिपक्व स्नेहको कालक सिधालेर आगेमा राखवा चट्टपट्ट भन्दा जाएमा पाक अपक्व रहेको बुझिन्छ र नजाएमा सम्यक पाक भएको बुझिन्छ ।
- २) उला कम्बलाई २-३ औंलाते बर्ति चनाउवा बर्ति बनेमा सम्यक स्नेहपाक भएको बुझिन्छ र बर्ति नबनेमा खर पाक भएको बुझिन्छ ।
- ३) घृत पाकमा फेनको शक्ति तथा तैल पाकमा फेनको उत्पन्न हुनु नै पाकको लक्षण हो ।
- ४) स्नेहमा सम्यक् गन्ध, बर्ण, रसिद्धि, हरिदा आदिको बर्ण, उत्पत्ति हुनु तथा रसादिको उत्पत्ति हुनु सुपाकको लक्षण हो ।



 श्री काठमाडौं उपत्यका
 पश्चिम


 का.मु प्रमुख सचिव





अनुसूची १५. तिल तेल मूर्च्छना

तेल कृत्वाकटाहे दूहतरविमले मन्दमन्द्राभतेस्तर्जल निष्फलाभावं गतमित्थं च यदा शैत्यभावं समेत्य ।
सत्रिष्टारप्रवितोऽर्जलघरनलिकैः सामलैः सावप्रभ्यैः सूचीपुष्पादिधनीररोदितकाचितैर्मन्धयोगं जहाति ॥
तेलस्येन्दुकलासिकैकविकसा भागोऽपि मूर्च्छाविद्यै ये चान्ये विफलापयोदरजनीहीविरलोप्राण्विताः ।
सूचीपुष्पबटाबरोहनलिकास्तस्यारुच पादाशिका दुर्गन्धं विनिवन्ति तेलमरुणं सौरभ्यमाकुर्वते ॥

संपादनरत्नावती ज्वराधिकार १२२७-१२२८

सोह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	तिल तेल	Sesamum oil		३५	१००

कन्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	सज्जिदा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	५	२५
२.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	१.२	७.५
३.	स्येध	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	त्वक्	१.२	७.५
४.	सुरवा	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१.२	७.५
५.	नसुका	<i>Cinnamomum cassia</i> (Linn.) J. Presl.	त्वक्	१.२	७.५
६.	आमलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१.२	७.५
७.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१.२	७.५
८.	बिभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१.२	७.५
९.	केतकी	<i>Pongamia odoratissima</i> Roxb.	मूल	१.२	७.५
१०.	बट	<i>Ficus bengalensis</i> Linn.	पुष्प	१.२	७.५
११.	हवेर	<i>Pavonia odorata</i> Willd.	मूल	१.२	७.५

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगाङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	जल			५१२०	

नोट: सज्जिदा तेलको ३५ वीं भाग र हरिद्रा बज्जिदाको २५ प्रतिशत को कोर सुपाने गर्न सकिन्छ । अरुघेर नासुका तेलको २५ प्रतिशत

मूर्च्छना विधि :-

- सप्ता करवादीमा तिल तेल निहाए मन्दविमले किल करवासम्म जहाउने ।
- कन्क घटक इप्यारुको पुनीसाई पाणीमा सार्ने गरी कल्क जघार गर्ने ।
- तेलमा ८ गुण पाणी र कन्क मिलाएर मन्दविमले जलियाभा मन्धुज्जैर पछाउने ।

(Handwritten signatures)

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)
पद्मिनी कान्त
सचिव

(Handwritten signature)
का.मु प्रमुख सचिव





- परिशोधनात्मक अग्रोपोषाट सिद्धान्त स्वप्राग्गीत दुर्भाषिणे ।
- तेलनाई सफा कपडासो छानेन उपयुक्त भांडांमा सुरक्षित साथ साठवत राने ।



(Handwritten signatures and a stamp)
श्री. सदानुर खान
सचिव

(Handwritten signature)
का.मु. प्रमुख सचिव



अनुसूची १६. सर्प तेल मुर्च्यना

वयःस्थारजनीमुस्तयिन्बदाहिमकेशरः । कृष्णजीरकडीविरभसिकैः सञ्चिभित्तैः ।

एतैः समाशैः प्रस्यै च कर्षमात्रं प्रयोजयेत् ॥

अरुणाद् द्विपलं तत्र तीक्ष्णकाण्डकसन्मितम् । कटुतेन पथेतेन धामदोषहरं परम् ॥

भेषज्यारजावली स्वराधिकार १२६९-१२७०

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगावधि	भाग	प्रतिशत
१.	सर्प तेल	Brassic oil		६४	१००

कण्ठ घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगावधि	भाग	प्रतिशत
१.	आमलाकी	<i>Emblica officinalis Gaertn.</i>	फल	१	४.४६
२.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa Linn.</i>	कण्ड	१	४.४६
३.	मुरली	<i>Cyperus rotundus Linn.</i>	कण्ड	१	४.४६
४.	चिन्त	<i>Acgic marmelos Carr.</i>	मूल त्वक	१	४.४६
५.	वाहिम	<i>Punica granatum Linn.</i>	फल त्वक	१	४.४६
६.	आमकेशर	<i>Mesua ferrea Linn.</i>	पुष्प	१	४.४६
७.	कृष्ण जीरक	<i>Carum carvi Linn.</i>	फल	१	४.४६
८.	हृषेर	<i>Pavonia odorata Willd.</i>	मूल	१	४.४६
९.	नगुका	<i>Cinnamomum cassia [Linn.] J. Presl.</i>	त्वक	१	४.४६
१०.	विभिडक	<i>Terminalia bellirica Roxb.</i>	फल	१	४.४६
११.	मञ्जिटा	<i>Rubia cordifolia Linn.</i>	मूल	८	४४.४४

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोगावधि	भाग	प्रतिशत
१.	जल	Water		२४६	१००

मुर्च्यना विधि :-

- सर्प तेल आरुणा जोरीको तेल निघर सन्धारिमा लिज नहराएरसम्म काठ्याउने ।
- कण्ठ घटक इच्छाएरको पक्कट धुनियाई पानीमा भर्ने गरि कण्ठ ताल गरिने ।
- तेलमा ४ गुण पानी र कण्ठ मिलाएर सन्धारिमा जलियाएर नमुकुतेन पकाउने ।
- परिष्कारणत जमेसोबाट निघालेर न्वाइएरि हराइने ।
- तेललाई सर्प तेलको छानेर उपयुक्त भाषीमा सुरक्षित राख्न सकिने ।



Handwritten signatures and stamps of the faculty members.

फा.मु. प्रमुख सचिव



अनुसूची १७. कातारी तेल मूर्च्छना

विकसा मुस्तकं धान्यं विफला वैद्यन्तिका । हृषेरबनस्यर्ष्वरवटसुडानिशापुगम् ॥

नलिफा भेषजं देयं केतकी च सम समम् । प्रसवे देयं शाणमित मूर्च्छने रधिकार्त्तिकम् ॥

भेषजसूत्रावली ज्वरचिकित्सा १२७१-१२७२

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	एस्पडतेल	Castor oil		२५६	१००

कषाय घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	वज्रित्वा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	१	६.६६
२.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	६.६६
३.	धान्यक	<i>Coriandrum sativum</i> Linn.	फल	१	६.६६
४.	जामलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	६.६६
५.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	६.६६
६.	विभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	६.६६
७.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूलत्वक्	१	६.६६
८.	हृषेर	<i>Pavonia odorata</i> Willd.	मूल	१	६.६६
९.	सर्जूर	<i>Phoenix sylvestris</i> (Linn.) Roxb.	फल	१	६.६६
१०.	वट	<i>Ficus bengalensis</i> Linn.	शुष्क	१	६.६६
११.	हरिटा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	१	६.६६
१२.	दारहरिडा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	१	६.६६
१३.	नलुका	<i>Cinnamomum cassia</i> (Linn.) J. Presl.	त्वक्	१	६.६६
१४.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	६.६६
१५.	केतकी	<i>Pandanus odoratissimus</i> Linn. f.	मूल	१	६.६६

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	Part	प्रतिशत
१.	गोदधि	Cow curd		१	५०
२.	काञ्ची	Sour rice gruel		१	५०

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 प्रा.सू. प्रमुख
 का.सू.





मूर्च्छना विधि :-

- सर्वप्रथम फलाम वा लिटलको करालीमा एरण्ड तेल राखेर मन्दग्निसमा पकाउने, फिज रोल्ल भटसकोपछि धामो निभाउने ।
- मश्रिष्टा देखि किलकीमूल सम्मको सबै उष्णलाई पक्कट गरी इरी, काठी र चोरे पानी मिसाएर लेरी बनाउने ।
- उक्त लेरोलाई सतौ एरण्ड सेतना राखेर किल्लारे कलाउदै जलियाँ नमुकुप्रेत पकाउने र पुनः ४ सुण पानी राखी निःशोण जल नभएसम्म मन्दग्निसमा पकाउने ।
- त्यसपछि खुम्लोपाट निघासंर तेललाई कपडामा छाप्ने र उपयुक्त बढोमा सुइलाय भने ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 कोषाध्यक्ष
 संघ



[Handwritten signature]
फा.सु प्रमुख सचिव



अनुसूची १८. घृत मूर्च्छना

पथ्याध्यायीविधीतैत्रेयधररजनीमातुलुङ्गवैश्व सधैरतैः सुषेष्टैः पलकपरिभित्तैर्मन्दमन्दानलेन ।

आज्यप्रस्य त्रिकेन परिशपलगतं मूर्च्छयिद्वैधराजस्तस्मादात्मोपदेणं हरतिथ सहसा चार्पवत्सौख्यदायि ॥

शैशवसरस्वती ज्वरधिकार १२६६

स्नेह घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यभाग	भाग	प्रतिशत
१.	मातुलु	Cow ghee		६४	१००

कल्क घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यभाग	भाग	प्रतिशत
१.	शामलकी	<i>Emblica officinalis Gaertn.</i>	फल	४	२०
२.	हरितकी	<i>Terminalia chebula Retz.</i>	फल	४	२०
३.	विभितक	<i>Terminalia bellinica Roxb.</i>	फल	४	२०
४.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa Linn.</i>	कन्द	४	२०
५.	नागरमोषा	<i>Cyperus scariosus R. Br.</i>	कन्द	४	२०

द्रव घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यभाग	भाग	प्रतिशत
१.	जल	Water		२५६	
२.	मातुलुङ्ग निम्बुक	<i>Citrus medica Linn.</i>	स्वरस	प्रयात भाग	

मूर्च्छना विधि :-

- सर्वप्रथम घृतलाई एउटा सफा स्टिलाको भाडोमा राखेर मन्दानिमा पकाउने, फिज शान्त भईसकेपछि जागो निभाउने ।
- कल्क घटक दुवैको मूलम चूर्णलाई मातुलुङ्ग स्वरसमा मारि मट्टि कल्क बनाउने ।
- घृतमा ४ गुणा पानी र उक्त कल्क मिसाएर मन्दानिमा घाली बन्धुजेल सम्म पकाउने ।
- घृतघटक परिशोपरान्त भाडोलाई बनेमोकाट निकालेर घृतलाई सफा कपडाले छानेर सुरक्षित साथ सफा भाडोमा सङ्कलन गर्ने ।

श्री कल्याण शर्मा
सचिव

का.सु प्रमुख सचिव





अनुसूची १९. गोमय रस

निर्माण विधि :-

- सर्वप्रथम पृष्ठटा सफा भाडोमा राईको ताजा सफा गोबरलाई चरापर पानीमा मिलाएर ३ घण्टा सम्म राख्ने ।
- गोबरको मिश्रणलाई चराको कपडामा पोटेरी बन्दै २४ घण्टा सम्म झुन्ड्याएर राख्ने ।
- पोटेरीबाट परिसृत भएको गोबरगत स्वरसलाई सङ्ग्रहण गरी सुरक्षित राख्ने ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 कृषि विज्ञान केंद्र
 सचिव

[Handwritten signature]

फा.मु प्रमुख सचिव





अनुसूची २०. स्नेह कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जडिबुटी)

क्र. सं.	विवरण	वैज्ञानिक नाम/भेषजी नाम	प्रयोग्यता	प्रतिनिधी
१.	अमरुत	<i>Sesbania grandiflora</i> Linn.	पत्र/खरस	
२.	अमृक	<i>Aegle marmelos</i> Roxb.	काण्ड/तार	
३.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल/त्वक	
४.	अजमोदा	<i>Aplium graveolens</i> Linn.	फल	
५.	अतिवला	<i>Abutilon indicum</i> (Linn.) Sweet.	मूल	
६.	अतिविषा	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कण्ड	
७.	अशमगन्ध	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	
८.	अर्क शीर	<i>Coloceras procera</i> (A.C.) R. Br.	शीर	
९.	आइक	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कण्ड	
१०.	आमलाही	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	
११.	आरग्वध	<i>Cassia fistula</i> Linn.	पत्र	
१२.	आरग्वध	<i>Cassia fistula</i> Linn.	फल/मन्थ	
१३.	इन्द्रकाशी	<i>Citrus colocynthis</i> Schrad.	मूल	
१४.	इमिमेर	<i>Acacia farnesiana</i> Willd.	त्वक	
१५.	उडव	<i>Phaseolus mungo</i> Linn.	बीज	
१६.	उशीर	<i>Valeriana zizanioides</i> (Linn.) Nash.	मूल	
१७.	खट्टि	<i>Habenaria intermedia</i> D. Don	कण्ड	बराहीकण्ड
१८.	खपनक	<i>Microstylis wallichii</i> Linn.	कण्ड	विहारीकण्ड
१९.	एरुड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	मूल	
२०.	एरुड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	बीज	
२१.	एला	<i>Elettaria cardamomum</i> (Linn.) Maton.	फल	
२२.	कञ्जोल	<i>Piper cubeba</i> Linn. f.	फल	
२३.	कटफल	<i>Myrica esculenta</i> Buch. Ham. ex D. Don	त्वक	
२४.	कण्टकारी	<i>Solanum sarrattense</i> Burm. f.	मूल	
२५.	कपिकस्तु	<i>Mucuna pruriata</i> Hook	बीज	
२६.	करञ्ज	<i>Pongamia pinnata</i> Pierre.	शीर	
२७.	करञ्ज	<i>Pongamia pinnata</i> Pierre.	पत्र	
२८.	करञ्जि	<i>Nerium indicum</i> Mill.	मूल/त्वक	

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]





२९.	ककंदधुही	<i>Portaca integerrima</i> Steward ex Brandis	बीज	
३०.	काकोली	<i>Roscoeia procera</i> Wall.	कन्द	बछमन्था
३१.	कुटकी	<i>Picrothiza kurroa</i> Royle ex Benth	भौतिक जण्ड	
३२.	कुटज	<i>Holarrhena antisysenterica</i> (Linn.) Wall	श्वक	
३३.	कुसाय	<i>Dolichos biflorus</i> Linn.	बीज	
३४.	कुष्ठ	<i>Soussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	॥
३५.	कुम्भाण्ड	<i>Benincasa hispida</i> (Thunb.) Cong	फल स्वरस	
३६.	कुण्डूरीक	<i>Carum carvi</i> Linn.	फल	
३७.	कुण्डूरी	<i>Cryptolepis buchanani</i> Roem. & Schult.	मूल	॥
३८.	केतकी	<i>Pandanus odoratissimus</i> Roxb.	मूल	
३९.	केसर	<i>Crocus sativus</i> Linn.	केसर	व्याजिस्तर
४०.	कोशातकी	<i>Luffa acutangula</i> Roxb.	बीज	
४१.	वीर काकोली	<i>Roscoeia procera</i> Wall.	कन्द	बछमन्था
४२.	खदिर	<i>Acacia catechu</i> (Linn. f.) Wild.	काण्डसार	
४३.	खजूर	<i>Phoenix sylvestris</i> (Linn.) Roxb.	फल	
४४.	गज विण्डी	<i>Scindapsus officinalis</i> (Roxb.) Schott.	फल	
४५.	गन्धद्रसिनी	<i>Paederia foetida</i> Linn.	पत्राङ्क	
४६.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	मूल श्वक	
४७.	गुडुपी	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miars	काण्ड	
४८.	गोधुम	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	पत्राङ्क	
४९.	गोधुम	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	
५०.	चक्रवर्त	<i>Cassia tora</i> Linn.	बीज	
५१.	चन्दन	<i>Santalum album</i> Linn.	काण्डसार	
५२.	चण्ड	<i>Piper retrofractum</i> Vahl.	मूल	
५३.	चिचक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	
५४.	चौरक	<i>Angelica glauca</i> Edgew.	मूल	
५५.	जटाभांसी	<i>Nardostachys jatamansi</i> DC.	भौतिक जण्ड	
५६.	जयसल	<i>Croton tiglium</i> Linn.	बीज	
५७.	जली	<i>Jasminum officinale</i> Linn.	पत्र	

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 श्री. [Name]
 [Address]

[Handwritten signature]
 [Name]
 [Address]





५८.	जातीफल	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	बीज	
५९.	टिकन्ती	<i>Leptadenia reticulata</i> W. & A.	मूल	
६०.	जीबक	<i>Microstylis muscifera</i> Ridley.	कन्द	विदारिकन्द
६१.	लमर	<i>Valeriana wallichii</i> DC.	मूल	
६२.	तामबुल	<i>Piper betle</i> Linn.	पत्र	
६३.	सिला	<i>Sesamum indicum</i> Linn.	बीज	
६४.	तुम्बरू	<i>Zanthoxylum alatum</i> Roxb.	फल	
६५.	तुलसी	<i>Ocimum sanctum</i> Linn.	पत्र	
६६.	चिपूत	<i>Operculina turpethum</i> (Linn.) Silva Manso.	मूल त्वक	
६७.	त्वक	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	त्वक	
६८.	इन्दी	<i>Baliosperitum montanum</i> Muell. Arg.	मूल	
६९.	वादिम	<i>Punica granatum</i> Linn.	फल त्वक	
७०.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	
७१.	देकदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	
७२.	व्याध	<i>Vitis vinifera</i> Linn.	शुष्क फल	
७३.	घातकी	<i>Woodfordia fruticosa</i> (Linn.) Kurz.	पुष्प	
७४.	घान्धक	<i>Coriandrum sativum</i> Linn.	फल	
७५.	नसुका	<i>Cinnamomum cassia</i> (Linn.) Presl.	त्वक	
७६.	भामोजेवर	<i>Mesua ferrea</i> Linn.	पुष्प	
७७.	नागरमोथा	<i>Cyperus scariosus</i> R. Br.	कन्द	
७८.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	पत्र	
७९.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	त्वक	
८०.	भिम्बुक्क	<i>Citrus limon</i> (Linn.) Burm. f.	फल	
८१.	निर्गुण्ठी	<i>Vitex negundo</i> Linn.	पत्र	
८२.	निलकण्ठ	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm. f.	पत्राङ्ग	
८३.	निलकण्ठ	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm. f.	पुष्प	पत्र
८४.	निंजिनी	<i>Indigofera tinctoria</i> Linn.	मूल	
८५.	पटोलपत्र	<i>Trichosperthex dioica</i> Roxb.	पत्र	
८६.	पसई	<i>Caesalpinia sappan</i> Linn.	फल त्वक	

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव





೮೩.	ಪತ್ರ	<i>Cinnamomum tonala</i> Nees & Eberm.	ಪತ್ರ	
೮೮.	ಪತ್ರ	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	ಮೂಲ	
೮೯.	ಪತ್ರ	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	ಕಾಂಡ	
೯೦.	ಪತ್ರ	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	ಪತ್ರ	
೯೧.	ಪದಕ	<i>Prunus cerasoides</i> D. Don	ಕಾಂಡಮರ	S
೯೨.	ಪದಕ	<i>Prunus cerasoides</i> D. Don	ತವಕ	
೯೩.	ಪಾಟಲ	<i>Butea monosperma</i> (Lam.) Kurtze.	ಮೂಲ/ಶಿಖರ	
೯೪.	ಪಾಟಲ	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	ಮೂಲ ತವಕ	
೯೫.	ಪಾಟಲ	<i>Cissampelos pareira</i> Linn.	ಮೂಲ	
೯೬.	ಪರಿಭದ	<i>Erythrina variegata</i> Linn.	ಮೂಲ	
೯೭.	ಪಿಪಲಿ	<i>Piper longum</i> Linn.	ಫಲ	
೯೮.	ಪಿಪಲಿಮೂಲ	<i>Piper longum</i> Linn.	ಮೂಲ	
೯೯.	ಪುನರ್ನಕ	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	ಪತ್ರ	
೧೦೦.	ಪುನರ್ನಕ	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	ಮೂಲ	
೧೦೧.	ಪುಷ್ಕರಮೂಲ	<i>Inula racemosa</i> Hook.f.	ಮೂಲ	
೧೦೨.	ಪುಷ್ಕರಣಿ	<i>Unaria picta</i> Desv.	ಮೂಲ	
೧೦೩.	ಜವರ	<i>Zizypus jujuba</i> Lam.	ಫಲ ಮಂಜಾ	
೧೦೪.	ಬಣ್ಣ	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	ಮೂಲ	
೧೦೫.	ಬಾಕುಳಿ	<i>Psoralea caryifolia</i> Linn.	ಶಿಖರ	
೧೦೬.	ಬಿನ್ನ	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	ಮೂಲ ತವಕ	
೧೦೭.	ಬಿನ್ನ	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	ಅಪಕವ ಫಲ ಮಂಜಾ	
೧೦೮.	ಬುಜ್ಜಿ	<i>Solanum inaequalis</i> Linn.	ಮೂಲ	
೧೦೯.	ಬ್ರಾಹ್ಮಿ	<i>Bacopa monnieri</i> (Linn.) Pennell.	ಪತ್ರ	
೧೧೦.	ಬಾರಡಿ	<i>Clerodendrum serratum</i> Linn.	ಮೂಲ	
೧೧೧.	ಬುಡ್ರಾಜ	<i>Eclipta alba</i> Hassk.	ಪತ್ರ	ಕಂಕರಬುಡಿ
೧೧೨.	ಸಜ್ಜಿ	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	ಮೂಲ	
೧೧೩.	ಮಡುಕ	<i>Madiuca indica</i> J. F. Gmel.	ಪುಷ್ಪ	
೧೧೪.	ಮೆಣಿ	<i>Piper nigrum</i> Linn.	ಫಲ	
೧೧೫.	ಮಹಾವಿರ	<i>Polygonatum chinifolium</i> Royle	ಕಂಠ	ಶಾಕರಿ

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
ಶ್ರೀ ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಸವಯ

[Handwritten signature]
ಕಾ.ಮ. ಪ್ರಮಣ ಸವಯ





११६.	मातुंगुड निम्बुक	<i>Citrus medica</i> Linn.	फल	
११७.	भाषपनी	<i>Teramnus labialis</i> Spreng.	पत्राङ्क	
११८.	मिथेला	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	फल	
११९.	मुडपनी	<i>Phaseolus trilobus</i> Ait.	पत्राङ्क	
१२०.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	
१२१.	मेढा	<i>Polygonatum cirrhifolium</i> Royle	कन्द	शलाकरी
१२२.	बज	<i>Hordeum vulgare</i> Linn.	बीज	
१२३.	बबला	<i>Alhagi pseudalhagi</i> (Bieb.) Desv.	पत्राङ्क	
१२४.	बलिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	जाण्डर मूल	
१२५.	रत्नचन्दन	<i>Pterocarpus santalinus</i> Linn. f.	काण्डमार	
१२६.	रास्ना	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पत्राङ्क	
१२७.	रेणुका	<i>Vitex negundo</i> Linn.	बीज	
१२८.	सताकस्तुरी	<i>Hibiscus abelmoschus</i> Linn.	फल	
१२९.	सषड	<i>Syzygium aromaticum</i> (Linn.) Merr. & L. M. Per.	गुणकलिका	
१३०.	साषा	<i>Laccifer lacca</i> Cockerell	साषा	
१३१.	साङ्गली	<i>Gloriosa superba</i> Linn.	कन्द	
१३२.	सोप्र	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	त्वक्	
१३३.	बचा	<i>Aconitum napellus</i> Linn.	कन्द	
१३४.	बट	<i>Ficus bengalensis</i> Linn.	त्वक्	
१३५.	बट	<i>Ficus bengalensis</i> Linn.	रुड	
१३६.	वासनाभ	<i>Aconitum ferox</i> Wall ex Searge	कन्द	
१३७.	बागरीकन्द	<i>Dioscorea bulbifera</i> Linn.	कन्द	
१३८.	बासा	<i>Adhatoda vasica</i> Nees	पत्र	कुटब
१३९.	बासा	<i>Adhatoda vesica</i> Nees	मूल	
१४०.	बिहड	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	
१४१.	बिहारीकन्द	<i>Pueraria tuberosa</i> DC.	कन्द	
१४२.	बिभित्क	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	
१४३.	बुडि	<i>Habenaria intermedia</i> O. Don	कन्द	बाराहीकन्द
१४४.	रंखनुनी	<i>Convolvulus pluricaulis</i> Choisy	पत्राङ्क	

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]





१४५.	शटी	<i>Niduchium spicatum</i> Ham, ex-Smith	कन्द
१४६.	शतपुष्पा	<i>Anethum sawa</i> Roxb. ex Flem.	फल
१४७.	शताक्षरी	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	कन्द
१४८.	शालग्रामी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल
१४९.	शुष्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द
१५०.	शैलाषाक	<i>Parmelia perlata</i> Ach.	पत्ताइ
१५१.	शोनाक	<i>Oroxyllum indicum</i> Vent.	मूल लवक
१५२.	शामला	<i>Euphorbia tirucalli</i> Linn.	मूल
१५३.	सरल	<i>Pinus roxburghii</i> Sargent	काण्डसार
१५४.	सर्जरस	<i>Shorea robusta</i> Gaertn.	निर्गम
१५५.	सर्षप	<i>Brassica campestris</i> var. <i>sarsori</i> Prain	बीज
१५६.	साधक	<i>Barleria prionitis</i> Linn.	पत्ताइ
१५७.	सारिका	<i>Hemidesmus indicus</i> (Linn.) R. Br.	मूल
१५८.	सुती शीर	<i>Euphorbia nerifolia</i> Linn.	शीर
१५९.	सफरिचिरी	<i>Argemone mexicana</i> Linn.	शीर
१६०.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल
१६१.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द
१६२.	सिंहु	<i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्गम
१६३.	सिन्धुज	<i>Barringtonia acutangula</i> [Linn.] Gaertn.	बीज
१६४.	हृषेर	<i>Pavonia odorata</i> Willd.	मूल
१६५.	एरण्ड तेल	Castor oil	
१६६.	कपूर	Camphor	
१६७.	कुण्डलित तेल	Black Sesame oil	
१६८.	सिंह तेल	Sesame oil	
१६९.	लवङ्ग तेल	Clove oil	
१७०.	राकंडरा	Sugar candy	
१७१.	सर्षप तेल	Brassica oil	

† *Clerodendrum infortunatum* Linn.

Tylophora fasciculata

⊕ शरक- (*Prunus persica* Batsch.)

\$ *Prunus pudum* Roxb. ex Wall.

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव





अनुसूची २१. स्नेह कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जान्तब)

क्र. सं.	विवरण	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोग्यता	प्रतिनिधी
१.	बजादुग्ध	Goat milk		
२.	बजामांस	Mutton		
३.	ककैटभुडी	<i>Pistacia integerrima</i> Steward ex Brandis	कोप	
४.	कस्तुरी	<i>Moschus moschiferus</i>	कस्तुर	सन्ध्याप्रकाशनी
५.	गोधृत	Cow ghee		
६.	गोदधि	Cow curd		
७.	गोदुग्ध	Cow milk		
८.	गोमूत्र	Cow urine		
९.	गोशकृत	Cow dung		
१०.	महिष शकृत	Buffalo dung		
११.	सिक्क	Bee wax		

श्री बसन्त खड्ग
सिक्क

का.मु प्रमुख सचिव





अनुसूची २२. स्नेह कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (पार्थिव)

क्र. सं.	विवरण	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम
१.	कासीस नाम	Ferrous sulphate
२.	खपरण	Earthen tile
३.	गौचिक	Ochre
४.	तुल्य	Purified Copper sulphate
५.	मनगिता	Realgar
६.	विहू लवण	Vida salt
७.	सैन्धव लवण	Rock salt
८.	सौषर्षल लवण	Black salt
९.	हरताल	Orpiment

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

पदवी महाविद्यालय
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव





घ. ग्रन्थ सूची

1. Shree Vaidyanath Ayurveda Bhawan Ltd.; 2014. Ayurveda Sara Sangraha.
2. Prof. Siddhisandan Mishra, Chaukhamba Subharati Prakashan; 2017. Bhaishajyaratnevali of Gobinda Das Sen.
3. Dr. Brahmanand Tripathi, Chaukhamba Subharati Prakashan; 2016. Sharangshar Samhita of Sharangdhar.
4. Department of Ayurveda, Ministry of Health and Population, Govt. of Nepal; 2067. The Ayurvedic Formulary of Nepal Part I.
5. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part I.
6. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part II.
7. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part III.
8. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part IV.
9. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part V.
10. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-I.
11. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-II.
12. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-III.
13. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-IV.
14. Prof. Krishnachand Chuneekar, Chaukhamba Bharati Academy; 2010. Bhavprakash Nighantu.
15. Dr. Brahmanand Tripathi, Chaukhamba Sanskrit Pralishthan; 2007. Ashtangahridayam of Yagobrata.
16. Pandit Kashinath Shastri & Dr. Gorakhnath Chaturvedi, Chaukhamba Bharati Academy; 2002. Charaka Samhita of Agnivesa Part I.
17. Pandit Kashinath Shastri & Dr. Gorakhnath Chaturvedi, Chaukhamba Bharati Academy; 2002. Charaka Samhita of Agnivesa Part II.
18. Vaidya Shreekrishnapati Shastri, Chaukhamba Prakashan, 2009. Yogrtnakar of Anonymous author.
19. Acharya PV Sharma and Dr GP Sharma, Chaukhamba Orientalia, 2006. Kalyadev Nighantu of Kalyadev.
20. Dr Indradev Tripathi, Chaukhamba Sanskrit Bhawan, 2005. Chakradatta of Chakrapani.
21. Dr K Nishitwar and Dr R Vidyantath, Chaukhamba Sanskrit Series Office, 2017. Sahasrayngam of Anonymous author.
22. Kaviraj Dr Ambikadatta Shastri, Chaukhamba Sanskrit Sanshan, 2007. Sushruta Samhita of Acharya Sushruta Part I.
23. Kaviraj Dr Ambikadatta Shastri, Chaukhamba Sanskrit Sanschan, 2007. Sushruta Samhita of Acharya Sushruta Part II.
24. Dr Siddhisandan Mishra, Chaukhamba Orientalia, 2002. Ayurvediya Rasashastra.
25. Vaidya Haridas Shreedhar Kasture, Shree Vaidyanath Ayurveda Bhawan Ltd, 2007. Ayurvediya Panchakarma Vigyan.
26. Keshab Shrestha, Mandata Book Point, 1998. Dictionary of Nepalese Plant Names.
27. Dr Pulak Kanti Kar, Chhronya, 2012. Mechanism of Panchakarma and Its module of investigation.





28. Shree Dhootapapeshwar. Suvamakalpana.
29. HMG Nepal; 2001. Medicinal Plants of Nepal-Bulletin of the Department of Medicinal Plants No 3.
30. Shrisatyopal Bhisagacharya, Chaukhambha Sanskrit Sansthan; 2008. Kashyap Samhita of Acharya Kashyap.
31. Prof. Dr AK Sharma, Chaukhambha Orientalia; 2017. Kayachikitsa Parts II.
32. Premwati Tiwari, Chaukhambha Orientalia; 2011. Ayurvediya Prasuti Tantra Exam Stri Roga Part I.
33. Premwati Tiwari, Chaukhambha Orientalia; 2011. Ayurvediya Prasuti Tantra Exam Stri Roga Part II.
34. Department of Ayurveda; 2007. Essential Ayurveda Drug List for Different Level of Ayurveda Institutions.
35. Dr GS Acharya, Chaukhambha Sanskrit Pratishthani. Panchakarma Illustrated.
36. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol I, First edition.
37. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol II, First edition.
38. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol III, First edition.
39. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol IV, First edition.
40. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol V, First edition.
41. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol VI, First edition.
42. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol VII, First edition.
43. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2011. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol VIII, First edition.
44. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2016. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol IX, First edition.
45. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part II, Vol I, First edition.
46. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part II, Vol II, First edition.
47. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part II, Vol III, First edition.
48. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol I-VII, First edition.
49. www.archive.org
50. www.idrascras.com







श्री कल्याण कश्यप
वरिष्ठ


फा.मु. प्रमुख सचिव

